

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Vliv rozvodu rodičů na děti mladšího školního věku

**The influence of parentel divorce on younger school age
children**

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

prof. PhDr. RNDr. Marie Vágnerová, CSc.

Autor:

Michaela Zeithamová

Praha 2018

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce prof. PhDr. RNDr. Marii Vágnerové, CSc. za cenné rady a připomínky při vedení této práce.

Také bych ráda poděkovala všem respondentům, kteří mi poskytli informace pro praktickou část této práce

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Vliv rozvodu rodičů na děti mladšího školního věku“ vypracovala samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne: 5.5.2018

Michaela Zeithamová

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou rozvodu rodičů a jeho vlivu na děti mladšího školního věku. Cílem této práce je zjistit, jaký dopad má rozvod na děti, jaký vztah děti mají po rozvodu se svými rodiči a u koho z rodičů po rozvodu bydlí. Bakalářská práce se skládá z teoretické a praktické části.

V teoretické části se zabývám charakteristikou mladšího školního věku. V dalších kapitolách následuje rodina, příčiny rozpadu manželství a samotný rozvod. Závěr teoretické části je věnovaný situaci po rozvodu.

Praktická část bakalářské práce vychází z kazuistického šetření provedeného v konkrétních rodinách. Uvádím zde také stanovený cíl práce, hypotézy a základní charakteristiku respondentů. Pro sběr dat jsem použila metodu polo-strukturovaného rozhovoru.

Klíčová slova

Mladší školní věk, rozvod, rodina, manželství, rodinné prostředí

Anotation

This work deals with the issue of divorce of parents and its influence on children of younger school age. The aim of this work is to find out what the impact of a divorce on children is, what relationship the children have with their parents after the divorce and with whom of the parents they live after the divorce. The bachelor thesis consists of the theoretical and the practical part.

In the theoretical part I deal with characteristics of younger school age. The next chapters are about the family issue, the causes of the marriage breakdown and the divorce itself. The conclusion of the theoretical part is devoted to the situation after the divorce.

The practical part of the bachelor thesis is based on the case studies conducted in specific families.

I also mention the stated goal of my thesis, the hypothesis and basic characteristics of the respondents. I used the semi-structured interview method to collect the data.

Key words

Younger school age, divorce, family, marriage, family environment

Obsah

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1. Charakteristika mladšího školního věku	9
1.1 Socializace	10
1.1.1 Socializační vliv školy	10
1.1.2 Socializace v oblasti rodiny	11
1.2 Vztah k sourozencům	12
1.3 Emoční vývoj	13
1.4 Tělesný vývoj	14
2. Rodina	15
2.1 Základní funkce rodiny	15
2.2 Typy rodin	16
2.2.1 Úplná rodina	17
2.2.2 Neúplná rodina	17
2.2.3 Nevlastní neboli doplněná rodina	17
2.2.4 Manželská krize	18
3. Role v rodině	20
3.1 Role matky	20
3.2 Role otce	21
4. Rozvod	23
4.1 Příčiny rozvodu	24
4.2 Proces rozpadu manželství	25
4.3 Reakce dětí na rozvod	26
4.3.1 Děti a rozvod	27
4.3.2 Rozpad rodiny u dětí mladšího školního věku	28
5. Situace v rodině po rozvodu	29
5.1 Osamělý rodič s dítětem	29
5.1.1 Vztah dítěte s druhým rodičem	29
5.2 Vztah s nevlastním rodičem	30
5.3 Střídavá péče	31
PRAKTICKÁ ČÁST	32
6. Vlastní průzkum	32

6.1 Metodika průzkumu	32
6.2 Způsob sběru dat	32
6.3 Charakteristika zkoumané skupiny	32
6.4 Hypotézy	33
6.5.1 Rozhovor číslo 1	33
6.5.2 Rozhovor číslo 2	36
6.5.3 Rozhovor číslo 3	38
6.5.4 Rozhovor číslo 4	41
6.5.5 Rozhovor číslo 5	43
6.5.6 Rozhovor číslo 6	45
6.5.7 Rozhovor číslo 7	47
6.5.8 Rozhovor číslo 8	50
6.5.9 Rozhovor číslo 9	52
6.5.10 Rozhovor číslo 10	54
7. Vyhodnocení hypotéz	57
7.1 Shrnutí praktické části	57
ZÁVĚR	59
Seznam použité literatury	60
Seznam příloh	62

Seznam zkratek

Resp. – respektive

Tzn. – to znamená

Např. – například

Atd. – a tak dále

Apod. – a podobně

Popř. – popřípadě

Č. – číslo

ÚVOD

Svoji bakalářskou práci jsem zaměřila na téma „Vliv rozvodu rodičů na děti mladšího školního věku“. Tuto problematiku jsem zvolala kvůli vlastní prožité zkušenosti, velmi kladnému vztahu k dětem, zájmu o psychologické problémy souvisejících s jejich vývojem a také z toho důvodu, že rozvodovost je v naší společnosti stále častější jev. S rozvodem souvisí právní, ale především psychologické aspekty dopadu rozvodu jak na děti, tak na rodiče.

Rozvod patří k nejvíce vyčerpávajícím, nejbolestivějším a také k nejkomplikovanějším životním situacím, jaké lidé prožívají. Velmi často jsou do manželských sporů zatahovány i jejich nezletilé děti, které takové vypjaté a stresové situace většinou velmi těžko snášejí. I z toho důvodu, že tomuto procesu nerozumí a nechápou ho. Vyvolává v nich nejistotu, se kterou si nedokážou poradit.

V první kapitole teoretické části se zabývám charakteristikou mladšího školního věku. Věnuji se zde socializaci a zaměřuji se na socializaci v rámci školy a rodiny. Zabývám se také emočním a tělesným vývojem a vysvětluji vztah k sourozencům u dětí mladšího školního věku. Věnuji se i kognitivnímu vývoji, protože jde i o to, jak děti rozpad manželství jejich rodičů chápou.

Ve druhé kapitole se věnuji rodině. Popisuji zde stručně funkce rodiny, její typy a manželskou krizi. Uvádím také možná rizika rozpadu rodiny.

Ve třetí kapitole popisuji roli matky a roli otce v rodině. Každá u těchto rolí je jiná a něčím zajímavá. Pro fungování rodiny se tyto role musí vzájemně doplňovat.

Ve čtvrté kapitole se zabývám samotným rozvodem. Stručně nastiňuji proces rozpadu manželství a nejčastější příčiny rozvodu. Popisuji zde psychologické aspekty dopadu rozvodu na děti.

V páté kapitole se zaměřuji na situaci v rodině po rozvodu, střídavou péči a na situaci s možnými novými partnery rodičů.

Praktická část této bakalářské práce je realizována formou polostrukturovaného rozhovoru s deseti dětmi mladšího školního věku z rozvedených rodin. Respondenty jsem také požádala o kresbu rodiny, ze které se toho dá mnohé vyčíst a vyhodnotit. V praktické části také uvádím cíl práce, hypotézy, informace o respondentech a způsob sběru dat.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Charakteristika mladšího školního věku

Ve srovnání s tím, co předcházelo i co bude následovat, je období mladšího školního věku relativně nebouřlivé, klidné a šťastné (Říčan, 2006).

Důležitým sociálním mezníkem v tomto období je nástup do školy. Dítě najednou získává novou roli a stává se školákem. Podle Vágnerové (2012) je pro toto období typická charakteristická změna sociálního postavení. Jako potvrzení jednoznačnosti sociální proměny a počátku nové životní etapy projde dítě rituálem zápisu a prvního slavnostního dne ve škole. Dítě ví, že od této chvíle se něco podstatného změnilo a že je školákem. Škola má vliv na další rozvoj dítěte a na způsobu prožití celého zbývajících dětství i sebehodnocení. Pokud dítě ve škole selhává, může to mít zásadní následky nejenom z hlediska sebepojetí, ale také pro další životní směřování. Ve věku 6-7 let dochází k různým vývojovým změnám. Většina z nich je důležitá pro zvládnutí školních požadavků.

Jako školní věk lze nazvat období, kdy dítě chodí na základní školu. Toto období rozděluje Vágnerová (2005) na tři fáze.

1. Raný školní věk – pro toto období jsou typické různé vývojové proměny a změna sociálního postavení, které se vztahují hlavně ke škole. Raný školní věk trvá od 6-7 let do 8-9 let.

2. Střední školní věk – období od 8-9 let do 11-12 let, resp. do doby, kdy dítě přechází na druhý stupeň základní školy.

3. Starší školní věk – období druhého stupně základní školy. Končí dochozením povinné školní docházky, tzn. v 15 letech. Jedná se o první fázi dospívání.

Hlavní náplní života dítěte v předškolním věku byla hra, tudíž se toho pro dítě po nástupu do školy mnohé změnilo. Dítě musí pochopit, že nejprve je nutné splnit si své povinnosti a úkoly a až poté si může jít hrát. Na dítě je rázem kladen mnohem vyšší nárok na kázeň, na odložení uspokojení okamžité potřeby a také na vyvinutí úsilí i ve chvíli, kdy by raději dělalo něco jiného (Říčan 2006).

Dle Vágnerové (2005) je myšlení mladšího školáka vázáno na konkrétní realitu. Dítě je tedy schopné o něčem určitě uvažovat, o něčem co sám zná, i přestože není objekt jeho zájmu aktuálně přítomen. Aby si mohl představit to, co potřebuje, stačí mu minulé

zkušenost. V mladším školním věku je dítě zaměřeno na poznání skutečného světa. Dítě chce poznávat, jaký svět je, podle jakých pravidel funguje. Zejména na počátku tohoto věku se dětské poznání často spokojí s popisem, což je možné chápat jako základní orientaci v prostředí.

Jak se shodují autoři Říčan (2006) a Langmeier a Krejčířová (2006), je toto období nazývané jako období střízlivého realismu.

1.1 Socializace

Socializací lze nazvat proces začlenění do společnosti. Ze socializačního hlediska je ve školním věku důležitý vstup do školy. Dítě zde získává novou roli žáka a spolužáka. Škola také představuje určitý odklon od výlučného vlivu rodiny a podřízení se instituci. Částečně k němu došlo už v předškolním věku, v souvislosti s nástupem do mateřské školy. Nástup do školy přináší mnoho změn a požadavků, jejichž zvládnutí umožňují určité sociální zkušenosti, které dítě získalo v předškolním věku, což je možné označit jako školní připravenost. Především na rodině závisí rozvoj příslušných dovedností, zkušeností a schopností. Velmi důležité jsou rozvíjející se vztahy s dalšími lidmi mimo rodinu. Učitelé představují v životě mladšího školáka mocnou a významnou autoritu. Pro rozvoj dětské osobnosti jsou ve školním věku důležité tři oblasti: rodina, škola a vrstevnická skupina.

- Rodina představuje v tomto věku primární emoční a sociální zázemí. Ovlivňuje dítě v mnoha ohledech, např. svými nároky na školní výkon a jeho hodnocením.
- Škola dítěti umožňuje rozvoj sociálně ceněných a požadovaných kompetencí i způsobu chování. Školák získává jejím prostřednictvím předpoklady k dalšímu společenskému uplatnění.
- Vrstevnická skupina, se kterou se dítě stále více ztotožňuje, rozvíjí symetrické vztahy, školák se s vrstevníky může srovnávat a snažit se dosáhnout stejné úrovně. (Vágnerová 2005)

„Školní věk je další fází přípravy na život ve společnosti, resp. její zaměřenější variantou, která může být ze sociálního hlediska rozhodující“ (Vágnerová 2005, s. 266).

1.1.1 Socializační vliv školy

Dítěti se škola jeví jako velmi mocná instituce, dokonce mocnější než rodiče, neboť i oni musí respektovat její rozhodnutí. Důležité je, že se dítě musí naučit nést odpovědnost

za své chování a jednání, je nutné, aby se osamostatnilo, protože nyní už za něj nebudou vše řešit rodiče, jak tomu bylo dosud. Osobní význam mohou mít pro dítě nové role, které ve škole získá.

1) Role žáka – je podřízená role, dítě se nemůže rozhodnout, zda tuto roli chce nebo ne, posváť každý, kdo nastoupí do školy, stává se žákem. Tato role je vymezena zařazením do určité třídy, kterou řídí určitý učitel a ve které se nachází skupina žáků. Požadavky jsou jasně určeny a role žáka větší obsahovou variabilitu nepřipouští. Na prvním stupni žáci k učiteli vzhlížejí a mají ho za vzor. Autorita učitele zatím není zpochybňována. Děti však už některé projevy učitelů odmítají, zejména takové, které neodpovídají jejich představě o spravedlnosti. Klasifikací nastává nová situace pro žáka s nástupem do školy. Děti nejsou zvyklé, aby za své výkony dostávaly hodnocení v podobě známek, musí přijmout fakt, že když udělají něco špatně, budou za to určitým způsobem negativně ohodnoceni a naopak.

2) Role spolužáka – vytváří se chováním dítěte, není samozřejmá a školák se o ni musí zasloužit. Dítě se ve skupině spolužáků snaží získat určité uznání a postavení. Za jednu z nejvýznamnějších potřeb školního věku je považována potřeba kontaktu s vrstevníky. Významným socializačním prostředníkem se stává právě vrstevnická skupina. Dítě je jedním z jejích členů, musí přijmout nějaká pravidla a k tomu se ještě prosazovat tak, jak dokáže. Jako nezbytný předpoklad pro rozvoj pozdějších přátelských a intimních vztahů v adolescenci je zkušenost s různými kamarádkými vztahy. Jakým způsobem to dítě zvládne, bude významné nejen pro prožití školního věku, ale ovlivní i jeho budoucí strategie chování a sociální neformální vztahy. (Vágnerová 2012)

1.1.2 Socializace v oblasti rodiny

Pro školáka a rozvoj jeho identity je socializace v rámci rodiny velmi důležitá. Rodina uspokojuje většinu jeho potřeb, je to primární skupina, která dítěti předává hodnoty dané společnosti. Dítě považuje za samozřejmost svojí příslušnost k rodině, která by mu měla zajišťovat emoční zázemí a pocity bezpečí. S rodiči má dítě obvykle velmi pevný vztah. Pozoruje rodiče a učí se nápodobou. Chlapci obdivují svého otce a dívky zase svojí matku. V mladším školním věku se dítě identifikuje s rodičem stejného pohlaví a rodiče stále ještě představují autoritu.

Dle Vágnerové (2005) představuje rodinné soužití komplex převážně stabilních a rozmanitých interakcí, které jsou projevem specifického vztahu mezi dětmi a jejich rodiči. Rodinu lze nazvat vztahovým rámcem, který zahrnuje děti, rodiče, případně sourozence a další její členy, jako jsou prarodiče atd. Všichni tito členové jsou samozřejmou součástí

rodiny jako jedné z důležitých složek dětského světa. Všichni jsou začleněni do společné denní rutiny, sdílejí spolu život. Rodina si nastřádá mnoho různých zážitků, které utvářejí její společnou historii neboli rodinný příběh. V rodině jsou významné rodinné rituály, kterých se její účastníci, což přispívá ke spojování rodiny a upevňování vztahů v ní. Rodinné soužití činí smysluplným a jedinečným právě společná zkušenost. K tomu, aby vztah mezi dítětem školního věku a rodiči dobře fungoval, je zapotřebí sdílení života a trvalá přítomnost rodičů, kteří jsou dítěti na blízku, když je potřebuje, a kteří se o něj zajímají. Dítě na rodičích vidí vzor dospělého chování, určitý model pro budoucnost. Děti se domnívají, že jejich budoucnost bude stejná, jako je život jejich rodičů. Dítě ve školním věku rozlišuje role rodičů a dětí, které jsou striktně vymezené a rozdílné. Dospělí mají ve své roli bez pochyby zakotvenou formální autoritu, kterou ještě dítě v tomto věku přijímá a akceptuje. Chová se tak, jakoby nynější stav měl být trvalý, a neví, že brzy nastane doba zásadních změn.

Do rodinných vztahů samozřejmě zasáhne nástup dítěte do školy. Vágnerová (2012) uvádí, že chování a role matky ve vztahu ke školákovi se nemění, změnit se může jen postoj k přípravě do školy. Pokud se rodičům zdá, že dítěti něco nejde, usilují o zlepšení a nápravu. Pro dítě je zásadní a důležité, jakou hodnotu má vzdělání a školní výkon pro jeho rodiče. V postoji ke škole představují rodiče rozhodující autoritu a rodina je pro dítě emočně nejvýznamnější. Rodičovský postoj dítě přejímá a pod jeho vlivem se dále rozvíjí jeho vztah ke školní práci. Svoji matku dítě vnímá jako bezpečný přístav a jistotu. Matka je tady pro dítě neustále. V průběhu školního roku se trochu mění role otce. Matka je na rozdíl od otce obvykle ta přísnější, vyžaduje řád, disciplínu, dobré známky. Přestože by se vztah školáka a otce dal nazvat kamarádský, neznamená to, že v něm dítě nemá autoritu. Příčinnou může být i fakt, že muži jsou velkého mohutného vzrůstu a fyzicky zdatní.

1.2 Vztah k sourozencům

Vágnerová (2005, s. 281) uvádí, že *„školní děti se sourozenci často soupeří, ale umějí se s nimi dohodnout na kompromisním řešení, dovedou spolupracovat a vzájemně se podporovat. Mají různé společné zážitky, které je spojují, ať už byly příjemné či nepříjemné“*.

Vztahy se sourozenci se v průběhu času upevňují a obvykle se až do puberty příliš nemění. Život se sourozencem je užitečný pro získání určité socializační zkušenosti. Dítě získává ve vztahu k sourozencům nějaké postavení, z čehož vyplývá i možné očekávání a

hodnocení rodičů. Citově vřelé vztahy mezi sebou sourozenci mají, jestliže také rodiče jsou k nim citově vřelí a také pokud se rodiče k jednotlivým dětem chovají stejně.

Pravděpodobnost rozvoje určitých způsobů chování a osobnostních rysů často ovlivňuje pořadí narození dítěte. Dominantní postavení obvykle získává prvorozené dítě. Mladší sourozenci jej mají za svůj vzor, i když s ním leckdy bojují o lepší pozici. Mohou na něj žárlit a pociťovat upřednostňování staršího sourozence, nebo ho mohou i obdivovat.

Rodiče zpravidla od staršího dítěte více očekávají, považují ho za zralejší a přisuzují mu určitá privilegia a výhody. Zajímavá je také skutečnost, že mladší dítě nebude mít takovou zodpovědnost, až bude ve stejném věku jako jeho starší sourozenec. Nejmladší dítě má také zase jiným způsobem výhodné postavení, i přestože je ke všem podřízené. Rodiče mu toho více odpustí, více mu toho tolerují, na což zase může žárlit starší sourozenec. To, jak se rodiče chovají k tomuto dítěti, je ovlivněno zkušeností s jeho starším sourozencem.

Nejmladší děti se musí naučit vycházet, podřizovat a domlouvat se sourozencem v nadřazené pozici staršího. Mladší děti mohou usilovat o různé výhody pomocí žalování, vydírání a zdůrazňováním své pozice mladšího. Co se týká školy, rodiče dvou a více dětí mohou srovnávat. Srovnání nemůže být nikdy zcela objektivní, protože rodiče hodnotí děti v různé fázi vývoje a v rozdílné situaci. Mladší dítě bývá srovnáváno se starším, školní úspěšnost staršího dítěte ovlivňuje postoj rodičů k mladšímu dítěti. Jiným případem je role jedináčka. Ten se může v rodině srovnávat a sdílet své zážitky pouze s dospělými, což je pochopitelně úplně odlišné, než když se dítě srovnává se svým sourozencem. Dospělí představují autoritu, která ve finále vždy rozhodne. Jedináček se musí potýkat se zvýšenými nároky a s tím, že k němu rodiče bývají úzkostlivější (Vágnerová 2005).

1.3 Emoční vývoj

Ve školním věku se dětem zvyšuje odolnost vůči zátěži a emoční stabilita. Jejich emoční ladění je vyrovnanější než v minulosti, děti jsou obvykle optimistické a vše interpretují pozitivním způsobem. Jsou schopné chápat své emoční prožitky a přiřkládat jim určitý smysl, nazývá se to interpretace emocí. Děti rozumí souvislosti mezi daným pocitem a konkrétní událostí. Dokážou se vcítit do jiné osoby a jsou schopné empatie a umí také mluvit o emocích jiných lidí. V tomto věku děti dovedou sdílet emoce s jinými lidmi. S vrstevníky je to jednodušší, neboť jsou na stejné vývojové úrovni, prožívají podobné situace a problémy a uvažují podobným způsobem. Dospělí jsou pochopitelně na úplně jiné úrovni. Mezi vrstevníky častou vzniknou rozepře z toho důvodu, že jednotlivé děti různě hodnotí a prožívají určité situace. Vyjádření emocí je velice důležité. Člověk se naučí

veřejně mluvit o svých pocitech a posluchač se naopak učí porozumět tomu a naslouchat. Děti umí se svými emocemi zacházet, pokud vyhodnotí, že to daná situace vyžaduje, umí emoce i předstírat. Děti věří, že mohou ovládat vlastní pocity, např. tím, že na určitý problém nebudou myslet (Vágnerová 2012).

1.4 Tělesný vývoj

Podle Říčana (2006) vyroste průměrný chlapec v období mladšího školního věku zhruba ze 117 cm na 145 cm, tedy o 28 centimetrů. Váha se u chlapce rovněž změní, a to z 22 kilogramů na 37 kilogramů. Dívka je na konci tohoto období asi o 1 cm vyšší a o půl kilogramu těžší než chlapec. Na rozdíl od chlapce v tomto období má dívka více podkožního tuku a širší pánev. Obličejové rysy se začínají blížit dospělé podobě. Kolem deseti let se zpomalí růst mozku. Součástí tohoto období je výměna chrupu, vypadají mléčné zuby a nahradí je druhý chrup.

V mladším školním věku se dítě snadno unaví, ale zároveň dokáže během krátké doby načerpat síly zpět. Lepší se zrak a dítě umí rozeznat více barev než v předškolním věku. Stále se ještě dotváří koordinace mezi pohyby prstů a zrakem, proto jsou ještě pohyby malých svalů nepřesné, na rozdíl od velkých svalů. Školáci si své pokroky dobře uvědomují a nově získané dovednosti jim dělají velkou radost.

2. Rodina

Rodinu je možné definovat mnoha způsoby. Hartl a Hartlová (2010) ji z psychologického hlediska popisují jako společenskou skupinu, která je vzájemně propojena pokrevními vztahy nebo manželstvím, vzájemnou pomocí a odpovědností.

Podle Matějčka (1994) má rodina v mnoha oblastech naprosto unikátní postavení. Jen ona jediná stojí na počátku a tudíž má možnost ovlivňovat dítě v jeho vývoji. Rodina může nejvíce přirozeným způsobem uspokojovat základní psychické potřeby dítěte. Představuje model mezilidských vztahů, jež si dítě ponese dál do života a kterým bude porovnávat všechny další vztahy, do nichž samo vstoupí.

Rodina slouží ke zplození dětí a k jejich následné výchově. Rodiče by měli své děti připravovat na různé životní situace, ochraňovat je, být jim na blízku a vzdělávat je. Za své rodiče považuje dítě osoby, které ho vychovávají, dávají mu lásku a starají se o něj, přičemž není příliš podstatné, zda se jedná o rodiče vlastní nebo nevlastní. Pro dítě je důležité, aby vyrůstalo v příjemném rodinném prostředí, citově nestrádalo a mohlo se na své rodiče vždy spolehnout.

Rodina dítěti předává základní model sociální interakce a komunikace v malé sociální skupině, poskytuje mu modely k identifikaci a napodobování. Odměnami a tresty rodina podporuje přijetí požadavků a norem, které dítěti předává. Tím dochází k výchově a k socializaci dítěte v rodině (Čáp, 1993).

Dítě umožňuje rodičům jejich vnitřní růst, přináší jim důležité poznatky a zkušenosti, které bez rodičovství nezískají. Rodiče s dětmi zrají k životní moudrosti a děti rostou k dospělosti. To je podle Matějčka (1992) něco specificky lidského.

2.1 Základní funkce rodiny

Rodina má mnoho funkcí. Špaňhelová (2010) ve své knize Děti a rozvod rodičů uvádí tyto základní funkce rodiny:

- Biologicko-reprodukční – (Jedná se o funkci, která má zajišťovat reprodukci lidské populace. Samozřejmě nestačí pouze přivést dítě na svět, ale je zapotřebí zajistit mu také podmínky pro jeho další vývoj).
- Socializačně-výchovná – (Je nutné vychovávat děti takovým způsobem, aby později byly schopné samostatného života. Důležitým činitelem ve výchově jsou dobré rodinné vztahy mezi všemi členy. Rodiče by měli naučit děti správnému vystupování a chování. Jde i o schopnost rozumět jiným lidem, dokázat se do nich

vcítit a reagovat na ně přiměřeným způsobem, to znamená respektovat určitá pravidla a podřídit se jim, i když to nemusí být pro dítě příjemné).

- Ekonomicko-zabezpečovací (Dítě musí být ekonomicky zajištěné, což se nevztahuje jen na něj, ale také na ostatní členy rodiny).
- Emocionální (Poskytování citového zázemí, sdílení pocitů s dítětem, zajišťovat mu pocity bezpečí a jistoty).

2.2 Typy rodin

Rodinu je možné dělit podle několika hledisek. Dle dominance rodiče a převládajícího modelu je možné rozlišovat rodinu matriarchální nebo patriarchální. Podle výchovného stylu se rodina dělí na autokratickou, liberální a sociálně integrační. Jiná typologie rodina je z hlediska její funkčnosti nebo nefunkčnosti, popřípadě zda je rodina vlastní či nevlastní. V této bakalářské práci se zaměřím pouze na některé typy.

Matoušek (1993) uvádí, že nukleární rodina (úplná rodina s matkou, otcem a dětmi) tvoří pouze třetinu všech rodin a pětinu všech domácností. Ostatní lidé buď vychovávají děti sami, nebo i samostatně žijí, popřít žije pohromadě více generací.

- Ve funkční rodině jsou respektovány potřeby všech jejích členů a dětem je poskytováno odpovídající zázemí. Rodina poskytuje dítěti sociální oporu a podporuje jeho schopnosti a dovednosti (Čábalová, 2011).
- V problémové rodině se vyskytují poruchy v některých jejích funkcích, v zásadě však je rodina schopná řešit problémy vlastními silami, popřípadě s nějakou krátkodobou pomocí zvenčí.
- V dysfunkční rodině se vyskytují již vážnější poruchy některých nebo všech funkcí rodiny, které již rodina většinou není schopna sama zvládnout. Tyto poruchy ohrožují rodinu jako celek, obzvláště pak dítěte, které zde žije. Tato situace je obtížná. Pro případné patřičné úřady, které se do situace zapojí, není jednoduché rozhodnout, kdy ještě takovou rodinu podporovat a kdy už se v zájmu dítěte postavit proti ní a dítě odebrat.
- Afunkční rodina již přestává plnit svůj význam a poruchy jsou zde už tak velikého rázu, že dítě je vážně ohroženo. Jediným vhodným řešením je odebrání dítěte z této rodiny a umístění ho do rodiny náhradní, popřípadě jinam.

2.2.1 Úplná rodina

Úplná neboli nukleární rodina je model soužití lidí, kdy v jedné domácnosti žije žena, muž a jejich děti. Považuji za velice důležité, že dítě má zde vzor mužského i ženského chování, což je podstatné pro jeho další budoucí život. Při správném fungování rodiny si mohou rodiče vzájemně pomáhat v péči o dítě. Úplná rodina, ve které panuje vzájemná tolerance, porozumění a akceptace, ve které se matka a otec milují, je základním stavebním kamenem výchovy dítěte. Rodina a harmonické, šťastné prostředí má na dítě nenahraditelný vliv, proto je také výbornou prevencí před nejrůznějším patologickým chováním. Pro budoucí život dítěte je důležité, aby ze své rodiny vědělo a pochopilo, jak se k sobě lidé mají vzájemně chovat.

2.2.2 Neúplná rodina

Neúplná rodina je charakteristická tím, že jeden z rodičů v rodině chybí. Velmi častou příčinou tohoto modelu rodiny je rozvod, úmrtí nebo situace, kdy matka zůstane sama svobodná. Mezi další důvody neúplné rodiny také patří odnětí svobody jednoho z rodičů, pobyty v cizině, služby v armádě atd. Dítěti v tomto typu rodiny vždy bude chybět scházející rodič. Dítě bude postrádat mužský či ženský vzor chování, podle toho, který z rodičů schází. Výchova dítěte v úplné rodině se může pojit s celou řadou problémů. Může dojít k ekonomickým potížím, kdy jsou finanční prostředky opatřené jedním rodičem nedostačující a finance nemusí stačit na zajištění základních potřeb a měsíčních poplatků. Mohou se častěji objevit i výchovné problémy. Jelikož po rozvodu bývá dítě nejčastěji svěřeno do péče matky, utváří domácnost vedenou jedním rodičem nejčastěji právě matka s dítětem.

2.2.3 Nevlastní neboli doplněná rodina

Nevlastní rodina je takový model rodinného soužití, ve kterém je jeden z rodičů biologický a druhý ne. Těchto rodin především z důvodu vysoké rozvodovosti neustále přibývá. S příchodem nevlastního rodiče mohou v rodině nastat všelijaké rozporupné situace. Na jednu stranu může v rodině nastat pozitivní změna např. v podobě zlepšení ekonomické situace či ustání hádek a napětí, ale zároveň mohou vznikat nové konflikty. Nevlastní rodič může mít odlišné názory na výchovu dětí, na chod domácnosti, na finance apod. To může v rodině vyvolávat konflikty. Příchod nového člena rodiny může znamenat zásah do rodinného systému, může změnit zaběhnutá pravidla a zvyky. Děti potřebují dostatek času, aby si zvykly na novou situaci a nového člena rodiny. Děti často nového příchozího testují a prověřují pomocí různých dětských metod. Nejvíce problémů s přijetím

nového partnera matky mají děti ve školním věku před pubertou. S příchodem nového rodiče zároveň dítě získává další jeho příbuzné, prarodiče, sourozence a zároveň má někde druhého biologického rodiče, pokud samozřejmě nezemřel. Tato situace je pro dítě náročná a je zapotřebí dostatek času, aby si uvědomilo, kam patří, kde je jeho místo a aby novou situaci zpracovalo a přijalo. Velmi podstatné je, aby rodina spolu o všem otevřeně a upřímně mluvila (Matějček, 1994).

2.2.4 Manželská krize

První manželská krize se podle názoru Vágnerové (2007) vyskytuje po asi 3-4 letech společného soužití. V prvních 10 letech od svatby je největší riziko rozpadu manželství. Mladí manželé upouští od nerealistických očekávání, přemýšlí střízlivěji. Mohou se cítit zklamaní, protože pod vlivem zkušeností z každodenního života ztrácejí původní iluze. V této době také pomíjí prvotní okouzlení partnerem a klesá vzájemná tolerance, pominula počáteční zamilovanost, ve které partneři nekriticky akceptovali chování toho druhého. Mladí lidé se cítí rozčarování a nechtějí se s tím smířit. K překonání manželské krize je nutné vynaložit určité úsilí. Mnoho mladých lidí se bohužel domnívá, že kvalitní partnerský vztah by měl fungovat samozřejmě, bez nutnosti se nějak více snažit a pokud tomu tak není, je to známkou nedostatečné kvality vztahu. Zároveň nemusí znát prostředky, které vedou ke zlepšení vztahu, mohou mít také pocit, že uměle udržovaný vztah zato nestojí.

Krize, které se v manželstvích objevují, pramení z potíží, které jsou typické pro určitou vývojovou fázi, ve které se pár nachází. Jedná se například o situace, kdy se partnerům narodí dítě, žena je na mateřské dovolené, setrvává v domácnosti, navrací se do zaměstnání atd. Přejít do další fáze a nové požadavky s tím spojené jsou pro někoho velmi obtížně zvládnutelné a mohou vyvolávat psychické napětí. Riziko rozvodu také mohou zvyšovat nečekané události, které přinášejí neočekávanou zátěž, jako je ztráta zaměstnání, nemoc aj.

Novák (2010) dělí manželskou krizi na lehkou, střední a těžkou.

- Lehká manželská krize – trvá krátce, obvykle několik dní či týdnů. V domácnosti je napětí a špatná atmosféra, manželé se hádají, je pro ně obtížné najít kompromis, lezou si vzájemně na nervy. Manželé toto však překonají a krize ustoupí.
- Střední manželská krize – trvá přibližně měsíc, ale může setrvávat i několik měsíců. Partneři spolu bojují a panuje mezi nimi nepřátelství. Obvykle se na ničem

neshodnou. Partneři mohou krizi překonat, ale není vyloučeno, že se nemůže zase vrátit.

- Těžká manželská krize – trvá šest měsíců a déle. Manželství už je velmi vážně narušeno, komunikace mezi partnery je takřka nulová. Mezi partnery panuje nevraživost a odpor, nejsou schopni se spolu domluvit.

Schopnost hledat účelnější řešení než rozvod je dle Vágnerové (2007) projevem zralosti osobnosti.

3. Role v rodině

Pojem role lze charakterizovat jako „vztah mezi jednotlivcem a společenským řádem, např. společensky definovanými očekáváními, která člověk plní v souvislosti s určitou společenskou pozicí (Gjuričová, Kubička, 2003, s. 52).

Vágnerová (2007) uvádí, že rodičovská role je jediná bezpochyby nadřazená role. Rodiče jsou pro dítě autoritou a dítě je na nich závislé. Tato role je již navždy pevně daná, rodič se nemůže najednou rozhodnout, že už ji nechce. Rodičovská role (mateřská i otcovská) je součástí identity dospělého člověka, má svoji sociální a psychickou hodnotu. Zplodit dítě je biologická potřeba. Každá mince má dvě strany a i zde se vyskytují kladné a záporné stránky. Rodič je zodpovědný za své dítě a tomu musí podřídit i svůj životní styl, dítě by mělo být u rodičů na prvním místě. Dítě rodičům ubere velké množství volného času, protože prioritou je péče a starost o něj. Péče o dítě je velmi časově náročná, tudíž nezbyvá příliš času na profesní seberealizaci, posun v kariéře, koníčky či zábavu. Dítě však dokáže lidi obohatit a naplnit, vnáší do života mnoho lásky a radosti. Aby partnerský vztah neochladl, je zapotřebí lásku, kterou člověk dává dítěti, dávat také svému partnerovi.

Muž i žena plní v životě své funkce. Mužské a ženské role jsou rozdílné, ale vzájemně se doplňují. Pro ženy je charakteristické, že se ve větší míře starají o domácnost, o děti a jsou více emocionálně zaměřené než muži. Ti se naopak v domácnosti starají o těžší práce či různé opravy. Jsou více prakticky zaměřeni. Od mužů se očekává, že finančně svoji rodinu zabezpečí. Pro rodinou pohodu a plnou funkci rodiny je důležitá mužské i ženské role, přesto však i muž dokáže zastat ženskou roli a žena naopak roli mužskou.

V odborné literatuře se můžeme setkat s pojmem s pojmem genderová role. Tento termín se v dnešní angličtině překládá jako sociální pohlaví, popř. sociální rod.

3.1 Role matky

Matějček (1994) uvádí, že hned po narození dítěte si k němu matka vytvoří mateřské pouto a umí rozpoznat, co dítě potřebuje a jak se o něj postarat. Z hlediska evoluce je toto pouto mechanismem zajišťujícím péči matky o dítě pro jeho přežití. Mateřská instinkt má většina žen. Matku je možné především v raném dětském věku považovat za nejdůležitější subjekt výchovy.

Mateřská role je jedna z vůbec nejdůležitějších rolí, kterou není možné nahradit. Již od početí si matka vytváří ke svému miminku vztah. Nosí jej ve své děloze, těší se na něj, vzniká mezi nimi pevné pouto. Už v době těhotenství, ještě než se miminko narodí, musí

žena přizpůsobit svůj životní styl potřebám dítěte. Neměla by se stresovat, zvedat těžké věci, pít alkohol atd. Způsob, jakým se matka chová v těhotenství, se odráží i v dalších fázích vztahu.

Matka své dítě miluje, je pro něj bezpečný přístav a opora, dává lásku, kterou dítě vycítí. Matka se do svého dítěte dokáže vcítit a porozumět mu. Rozumí tomu, že dítě může mít špatný den, kdy se mu nedaří nebo nepovede test ve škole. Matka své dítě miluje, i když je nemocné a ona se tomu musí přizpůsobit a postarat se o něj. Je důležité, aby dítě vědělo, že má bez obav jít, když má nějaké potíže nebo když se mu něco nepovede. Podstatné je, aby matka svému dítěti předávala zkušenosti, podporovala ho na cestě, po které jde, ochraňovala ho, ale zároveň ho nedržela doma pod zámek nikam ho nepouštěla (Špaňhelová, 2010).

Podle Vymětala (2004) jsou matky většinou ochránkyně svých dětí a nejdůležitější osoby v jejich životě. Některé matky však mohou být citově chladné, k dítěti se chovat odmítavě, v některých případech až nelidsky. Takové matky děti trestají za maličkosti, dětem se nedostává láska, ochrana, mateřské přijetí. Jakoby matkám chyběla jejich ženskost a mateřský cit. Protikladem citově chladných matek jsou matky úzkostné. Zahrnují děti přehnanou péčí, nadměrně se o ně bojí a také je rozmazlují. Děti takových matek se mohou špatně zařazovat do dětského kolektivu, chybí jim samostatnost a jsou na matkách závislé. Nevyrovnané matky, které jsou zaujaty sami sebou, strhávají pozornost hodně na sebe. Z jejich projevů lze pocítit neupřímné jednání a sebelítost. To se samozřejmě odráží v jejich vztahu k dítěti. Chovají se k němu podle momentálních okolností a nálady. Nejprve se k němu matky chovají hezky a s něžností, dítě obdivují, chválí a posléze jej od sebe naopak odhání a vše jim vyčítají.

Vágnerová (2007) poukazuje na skutečnost, že mateřství může pro ženu představovat i zátěž. Je to způsobeno tím, že se neustále musí ohlížet na své dítě, čím pádem není možné, aby svobodně rozhodovala o svém životě. Nemůže si jen tak vyjít za přáteli a za svými koníčky, většinu času tráví v domácnosti. Je však vhodné, aby měla žena i čas pouze sama pro sebe. Jednou za čas potřebuje změnit prostředí a přijít na jiné myšlenky. Dobré tedy je, když se s manželem domluví, kdy se o dítě bude starat on a žena mezitím může dělat z činnosti, které jí působí potěšení a radost. Nezáleží na tom, co přesně bude dělat, podstatné je, že přijde na jiné myšlenky a dostane se do kontaktu s lidmi.

3.2 Role otce

Vágnerová (2007) upozorňuje na skutečnost, že role otce je sekundární a je

ovlivňována chováním ženy. V některých případech matky žárlí na svého muže. Domnívají se, že mají nad dítětem moc, o kterou se nechtějí se svým mužem dělit. Nechtějí partnerovi dovolit, aby se staral o jejich dítě, či ho nenechají s dítětem o samotě. Žárlivost zde rozhodně není na místě, může vést až k narušení vztahu mezi manželi nebo dokonce k narušení vztahu mezi otcem a dítětem. Vztah s dítětem se rozvíjí pomaleji než vztah matky s dítětem. Ovlivňuje to mnoho faktorů, např. činnosti, které spolu vykonávají a čas, který spolu tráví. Špaňhelová (2010) poukazuje na důležitost času otce na své dítě. Je bez pochyb správně, že se snaží zajistit po finanční stránce rodinu, ale dítě je malé jenom jednou a čas už později vrátit nelze. Otec pro dítě představuje autoritu. Dítě k němu vzhlíží a respektuje ho. Z otcova chování si bere příklad.

Šulová (2004, s. 137) nepovažuje za přijatelné, že „otec je jen jakousi dokonalou náhražkou či pomocníkem ženy v péči o potomky. Jeho role je zcela svébytná, specifická a s rolí matky naprosto komplementární“.

Otec představuje v mnoha případech větší autoritu než matka, která je s dětmi v užším soužití a každodenně se více podílí na jejich běžném životě. S dětmi stále řeší různé situace, což vede k tomu, že její zásahy už nejsou tak účinné a stávají se stereotypními. Otec je sváteční autoritou, která je mu přidělována také sociokulturní tradicí. Pro muže je charakteristické, že jsou fyzicky zdatnější a větší. O jejich autoritě není možné pochybovat, je viditelná. Dítě uvažuje jednoduše, ve vazbě na konkrétní realitu. Vidí, že otec má víc síly, tudíž ho zpravidla dítě víc respektuje (Vágnerová, 2005).

Jak uvádí Teyber (2007) ve své knize Děti a rozvod, mnoho otců má problém s vyjádřením láskyplných pocitů či empatie. V některých případech to muži ani neumí. Nedá se vyloučit ani skutečnost, že mají z těchto vlastností strach. Pokud dítě potřebuje utěšit, utřít slzy, ošetřit odřeninu nebo se pomazlit, většinou s tím běží za matkou a také většina lidí toto považuje za typicky ženské chování.

4. Rozvod

Matějček a Dytrich (2002) definují rozvod jako formálně právní ukončení manželského vztahu. Nejprve manželé podají návrh na rozvod a posléze už proběhne samotné rozvodové řízení.

Rozpad manželství a rodiny patří bezpochyby k nejtěžším životním situacím, kterými lidé prochází. Situace je náročná nejenom pro rodiče a děti, ale týká se také širší rodiny. Na psychiku člověka může mít rozvod dopad srovnatelný i s úmrtím někoho blízkého. V období celého rozvodového řízení mohou mít lidé potíže se zhoršeným duševním a zdravotním stavem. S rozvodem manželů přichází do jejich života i zátěž z hlediska právní, ekonomické, sociální, psychické a rodičovské stránky. Mnoho lidí k rozvodu přistupuje unáhleně a neuvědomí si, k jakým důsledkům může dojít (Matoušek, 1993).

Před samotným procesem rozvodu zažívají manželé často stresové situace, zlost a hněv. Obvykle se spolu nedokážou na ničem shodnout, nejsou schopni najít nějaký kompromis a řešení. Každý z nich hájí svoji pravdu a nikdo nechce ustoupit. Pokud mají manželé děti, situace je samozřejmě ještě daleko komplikovanější. Nezřídka se stává, že jeden z rodičů před dítětem haní, uráží a pomlouvá toho druhého, popřípadě takto činí oba. Je nesmírně důležité si uvědomit, že rozvodem se na jejich rodičovské roli nic nemění. V budoucnu spolu budou muset komunikovat kvůli péči o jejich děti a rozvodem nelze zpřetrhat veškeré vazby na toho druhého (Poupětová, 2009).

Matějček a Dytrich (1992) ve své knize poukazují na problém, kdy po rozvodu začne rodič navádět dítě proti bývalému partnerovi. Většinou s tím začne rodič, u kterého dítě bydlí. Pokud panuje mezi rodiči nenávist, může si rodič myslet, že lze vymazat toho druhého ze života dítěte, které se nyní stává obětí pomsty. O to samé se může pokoušet i rodič, se kterým dítě nebydlí. Při trávení volných chvil s ním mu může podsouvat různé věci o rodiči, se kterým dítě žije. Tyto rozepře se nevyplácí, protože jakmile dítě zjistí, že mu rodič lhal, přestane mu důvěřovat, nebude chtít komunikovat a trávit s ním čas. Přestože to tedy může být pro rodiče obtížné, je na místě mluvit o druhém hezky, nepomlouvat ho, neříkat lži a nebrat dítěti jeho dobré mínění o druhém rodiči.

Rozvod může být podle Nováka (2012) východiskem. Tím ovšem je za toho předpokladu, že si dokážeme jasně spočítat, co dobrého a zlého nám přinese. Tvrzení, že přinese pouze všechno špatné, může být projevem deprese a pesimismu. Také špatné události, které se nám v životě dějí, mohou být pro něco dobré.

4.1 Příčiny rozvodu

Plaňava (2000) uvádí, že manželství mohou narušovat nejrůznější problémy. Jejich závažnost, kombinace a doba trvání mohou vést až k samotnému rozvodu. Za rozpadem manželství může stát mnoho důvodů a přispět k němu také mohou různé faktory:

1) Rozdílné osobnosti a zaměření partnerů – existovaly už před manželstvím, svědčí o nevhodném výběru partnera. K problémům může přispět rozdílný model výchovy partnerů z původní rodiny, odlišné hodnoty, potřeby a nedostatek sdílených zájmů.

Varovným signálem mohly být už hádky a spory, které se vyskytovaly ještě před uzavřením manželství.

2) Vztahové problémy – patří sem velké nároky na partnera, nedostatečný ohled, nepochopení a citové odcizení, komunikační problémy, nechť ke sdílení intimity a mnoho dalších. Nevěra jednoho z manželů a sexuální neshody jsou spíše důsledkem než příčinou neuspokojivého vztahu. Žena, která má mimomanželský poměr, představuje pro manželství větší hrozbu než nevěrný muž, protože často má k novému partnerovi silný citový vztah.

3) Vnější vlivy – především je to zasahování jiných lidí do života manželů, nejčastěji to bývají rodiče jednoho z partnerů. K těmto situacím obvykle dochází, pokud manželé žijí s rodiči v dvougeneračním domě nebo v jedné domácnosti. Velmi často toto seskupení vede jenom k problémům a trápení, hůř je na tom většinou ten partner, který se do té rodiny přistěhoval. Ochladnutí vztahu mezi partnery nastává, pokud se jeden z nich nedokázal odpoutat ze závislosti na svých rodičích, zejména na matce. Jestliže dovolí, aby rodiče ovlivňovali manželské soužití, mluvili jim do života nebo dokonce manželům něco nařizovali, k příliš šťastnému vztahu to rozhodně nepovede. Východisko z této situace je obtížné. Závislý partner nemá často nestranný náhled na nevhodné chování svých rodičů, což vede k tomu, že není dostatečně motivovaný ke změně způsobu svého života

4) Provozní potíže – problémy s uspořádáním rodinného života, ekonomické problémy, odlišné názory na výchovu dětí. Velkou zátěží pro manželství je také nestabilita partnerova příjmu, která je mnohdy spojená s nezaměstnaností. Zatěžkávající situací je i narušené soukromí a stresové situace, které vyplývají ze soužití manželů s rodiči jednoho z nich

Příčiny rozvodů popisuje Matoušek a kol. (2015) pomocí změny postojů. První změněný postoj uvádí takový, že nynější partner přestal být vhodný a přijatelný. Druhý postoj je takový, že jiný partner je přijatelnější a atraktivnější. V posledním změněném

postoj uvádí skutečnost, že je vhodnější odchod od partnera než další bolestné setrvání s ním.

4.2 Proces rozpadu manželství

Proces rozpadu manželství popisuje Vágnerová (2007) v několika fázích.

1) Latentní fáze – v této první fázi se začínají objevovat první varovné známky rozpadu manželství. Zhoršuje se vztah mezi manželi, kteří se nejsou schopni domluvit na běžných záležitostech okolo domácnosti, jako je například péče o děti a domácnost, hospodaření s penězi, využití volného času. Mezi partnery se zhoršuje jejich intimní život, snižuje se sdílení pozitivních emocí a pocitů vzájemné opory. Partneři mohou mít fantazijní představy o tom, že jiná manželství jsou lepší a kvalitnější než jejich vlastní. Nedokážou spolu otevřeně komunikovat a pokusy o komunikaci jsou plné emocí, končí většinou hádkou a osočováním. Latentní fáze končí úvahami o rozvodu, který se manželům zdá jako nejvhodnější řešení jejich subjektivně neúnosné situace

2) Spouštěcí fáze – dochází k podání žádosti o rozvod. Rozhodnutí o rozvodu nastane ve chvíli, kdy manželství je hodnoceno jednoznačně negativně. Často se stává, že jeden z manželů si rozvod přeje a druhý ne, přestože oba vnímají partnerský vztah jako špatný. Partner, který se chce rozvést, je s rozvodem vyrovnaný a očekává, že mu přinese něco pozitivního. Druhý partner sice zaznamenal zhoršení kvality manželství, ale rozvod si nepřeje a nesouhlasí s ním. Musí si prožít všechny negativní emoce, které rozvod doprovází (pocity zrady, méněcennosti, viny, opuštěnosti). Vyrovnání se s rozvodem nějakou dobu trvá, partner musí přehodnotit svoji životní situaci a s realitou se smířit. Manželé, kteří prochází rozvodem, bývají velmi sebestřední. Svými problémy jsou zahlceni natolik, že nejsou schopni a mnohdy ani ochotni ohlížet se na potřeby a názory nikoho jiného. Rozpad vztahu ovlivňuje rodičovské chování. Děti mohou být manipulovány, přehlíženy nebo se na ně rodiče velmi upínají.

3) Transformační fáze – v této třetí fázi dochází k vyrovnání se s rozpadem vztahu. Musí si tím projít oba partneři. Psychické reakce na rozpad manželství jsou ve většině případů více emocionální než racionální. Nejčastěji se jedná o neschopnost racionálně posoudit situaci, změnu sebehodnocení a související pocity viny, méněcennosti, zklamání a deziluze. Hezké zážitky z počátku partnerství jsou dočasně zastíněny a partnerům se vybavují pouze křivdy a urážky. U manželů, kteří se rozcházejí, může dojít k paradoxní reakci, kdy jsou k partnerovi velmi přitahováni. Dochází k tomu, přestože ho hodnotí negativně a nic dobrého od něj nečekají. Paradoxní reakce zmizí, když se opouštěný

partner definitivně smíří s koncem vztahu a přestane usilovat o jeho nápravu.

4) V předposlední fázi dochází k dokončení separace a stabilizaci nového životního stylu. Rozvod je formální ukončení manželství a nemusí být spojený s psychickým, sociálním a ekonomickým rozchodem. Rozhodnutí o rozvodu nevymaže vzpomínky a fantazie, které se ještě po určitou dobu vyvolávají různé pocity. Partner, který se ještě nedokázal odpoutat od nefunkčního manželství, je neschopný běžného prožívání, jednání či uvažování. Obvykle je emočně labilní, zranitelný a přemýšlí především o rozpadlém vztahu a všemu, co se k němu váže. Reálnějšího náhledu dosáhnou lidé až později, když získají od vztahu určitý odstup. Nepříjemné bývá také dělení společného majetku a řešení péče o děti. Prostřednictvím dětí se může jeden z partnerů mstít tomu druhému za prožité zklamání.

5) V páté fázi se manželé definitivně vyrovnají s rozvodem. Jedná se o odpoutání z vázanosti na bývalého partnera. Naskytuje se otevřenost k možnosti navázat nový vztah. Rozvedený člověk začíná žít svůj vlastní život bez bývalého partnera. Hodnocení bývalého partnera se stabilizuje a člověk ho je schopen hodnotit objektivně. Signálem naprostého vyrovnání se s rozvodem je schopnost navázat nový vztah, aniž by za tím byl jiný úmysl, jako například únik z traumatizující situace, ze samoty nebo potrestání bývalého partnera.

4.3 Reakce dětí na rozvod

Reakce na rozvod mohou být u jednotlivých dětí různé. Záleží na osobnosti dítěte, jeho věku, temperamentu a na tom, jak dokáže bojovat s překážkami. Reakce může být mnohdy projevem nějakého obranného mechanismu. Špaňhelová (2010) uvádí několik možných reakcí:

1) Po hádce mezi rodiči může být dítě zamlklé a přestane komunikovat s okolím. Dítě si není jisté, zda neudělalo něco, kvůli čemu se rodiče zlobí, mnohdy jejich hádkám nerozumí a navozují v něm nejistotu.

2) Dítě může začít používat vulgarismy a dokáže být sprosté i na rodiče. Především na slabší a křehčí osobu, jakou bývá obvykle matka. Agresivita je také obrana, občas bývá i napodobením chování jednoho z rodičů.

3) V době rozvodu se může dítě chovat naprosto vzorně. Dělá vše, co si rodiče přejí, neodmlouvá, je klidné a ukázněné. Dítě si myslí, že když bude hodné, nepříznivá rodinná situace se zlepší a rodiče se nerozvedou. Tato situace je špatná, protože dítě v sobě dusí všechny své emoce a pocity. Děti si často myslí, že se rodiče rozvádějí proto, že ono nebylo hodné a tak se snaží v mezích svých možností o nápravu.

4) Dítěti se mohou zdát zlé sny. Večer nemůže usnout nebo se v noci budí. Takto se projevuje nezvládnutá úzkost a strach.

5) Dítě může reagovat pomocí toho, že začne lhát. Pomocí lži se může snažit někomu ublížit, nebo na sebe strhnout pozornost.

6) Krádež je další způsob, jak se na sebe může snažit dítě upozornit. Většinou se nejedná o velké krádeže, spíše o drobné, protestní. Obě lze chápat jako protestní reakci na situaci, která je pro děti traumatizující, ale může jít i o to, že se najednou narušila mnohá pravidla, která v rodině platila.

7) Další možnou reakcí je útěk dítěte z domova. Dítě už nechce být u sporů svých rodičů a být svědkem opět stejné události. Může utéct také proto, že chce upoutat pozornost rodičů na sebe.

Každé dítě reaguje jinak, ať už úmyslně, nebo neúmyslně. Dětské reakce většinou nevyplývají z racionálního rozhodnutí, ale jsou pokusem nějak zvládnout pro ně tíživou situaci. Další reakcí může být zhoršení školního prospěchu, lhostejnost, odmítání, hrubé chování atd. Hodně dětí se snaží upoutat pozornost rodičů, aby si ho více všímali. Děti velmi špatně nesou, když hádky a konflikty jsou přednější.

Rozvod rodičů je pro dítě velmi těžkou životní situací. Prožilo si část svého života s oběma rodiči. Ve většině případů má s nimi společné zážitky, rodiče se o dítě starají, pečují o něj a mají ho rádi. Dítě považuje za samozřejmé, že je v domácnosti s ním matka i otec. Matka i otec mají určitý styl výchovy a jiný přístup k dítěti. Oba dva tyto přístupy dítě obohacují (Špaňhelová 2010).

4.3.1 Děti a rozvod

Děti o rozvodu nerozhodují, nevybrali si ho a nemohou ovlivnit, co se s nimi bude dít. Nemohou se rozhodnout, jak se budou vídat s rodiči. Děti mohou přijít o určitou stabilitu domova, jestliže se musí přestěhovat. V důsledku toho ztrácí i svoje kamarády a školu, do které chodily. Vyspělost a dobrá vůle rodičů závisí na tom, jaký dopad bude rozvod na děti mít. Záleží také na věku dítěte a jeho psychické vyspělosti (Colorosová, 2008).

Smith (2004) připomíná, že rozvod nemusí být pro dítě vždy katastrofou. Děti mohou žít v klidném prostředí, bez hádek rodičů a bez zbytečného stresu. Po rozvodu je zajímavá, jak hodně se budou vídat s rodičem, se kterým nežijí. Děti cítí nejistotu, protože neví, jestli se nebudou muset někam stěhovat a měnit školu. Je důležité, aby rodiče na otázky dětí odpovídali popravdě, dítě na vše připravili a to se nemuselo zbytečně stresovat

z nejasné budoucnosti. Děti chtějí vědět, proč k rozvodu došlo. Rodiče by měli dítěti vysvětlit, že ani o jednoho nepřijde, pouze budou žít odděleně.

Rozvod manželů popisuje Plaňava (2000) jako frustrující a často i stresující zátěžovou situaci. Pokud mají děti, je ohrožena jejich jistota a pocit bezpečí. V zájmu dítěte by se rodiče měli umět dohodnout, spolupracovat a komunikovat.

Rodiče musí s dítětem komunikovat, vysvětlit mu, že s ním rozvod vůbec nesouvisí a nenechat ho v sobě dusit své pocity (Smith 2004).

4.3.2 Rozpad rodiny u dětí mladšího školního věku

Pro děti školního věku představuje rozvod rodičů velkou zátěž. Ztrácejí jistotu rodinného zázemí. Děti považovaly stálost rodiny za samozřejmou součást jejich světa. Její rozpad velmi otřese celkovou jistotou dítěte. Děti se cítí zmatené, k čemuž někdy přispívají i sami rodiče. Často svým jednáním snižují hodnotu zavrženého partnera. Děti jsou v takové situaci zmatené a neví, komu mají věřit. Dítě obvykle miluje oba rodiče a rozvod v něm vyvolává pocit ohrožení. Děti ztrácí jistotu i ke všem rodinným normám a hodnotám. Děti jsou zklamané, nejisté a nemohou je přijímat bez pochybností. Začnou si uvědomovat, že jisté není vůbec nic a dochází ke generalizované ztrátě bezpečí. Děti často mohou zažívat pocit méněcennosti a studu, když je rodiče vlivem rozvodu opouštějí, mohou si myslet, že je to pro jejich nedostatečnou hodnotu. V rámci obranných reakcí začne mnoho dětí reagovat znovu egocentricky (Vágnerová 2007).

Rozvod u dětí ve věku 6-8 let vyvolává podle Teybera (2007) pláč a deprese. Všechny děti touží po tom, aby se rodič, který se odstěhoval, vrátil. Rozvodem v mladším školním věku mohou častěji více trpět chlapci než dívky.

Smith (2004) připomíná, že každé dítě je odlišné a rozvod tedy nepůsobí na všechny stejně. Některé děti se začnou plně soustředit na školní povinnosti, aby nemusely myslet na rozvod svých rodičů. Jiné děti se naopak ve škole zhorší, nemohou se soustředit, jsou roztěkané a neplní domácí povinnosti. Chlapci kolem 7. roku se vrátí na mladší vývojovou úroveň, objeví se u nich tzv. regresivní chování. Mohou ale i začít odmlouvat, být ve škole hluchí a středem pozornosti. Děti tímto potlačují svůj smutek a trápení.

Rozdíly mezi dětmi, resp. mezi chlapci a dívkami se obecně projevují v tom, že dívky se spíš stáhnou do sebe a kluci spíš ventilují svoje pocity navenek, to znamená, že zlobí.

5. Situace v rodině po rozvodu

Matějček a Dytrich (2002), stejně jako Vágnerová (2007) uvádí, že v naprosté většině případů je dítě po rozvodu svěřeno do péče matky. Rozhodně to však neznamená, že bez otce se dítě obejde, zatímco bez matky ne. Je důležité, aby se dítě po rozvodu stýkalo také s druhým rodičem. Jak často se budou vídat, záleží především na domluvě rodičů. V zájmu dítěte by se měli rozumně dohodnout. Pokud toho nejsou schopni, udělá za ně rozhodnutí soud. Dítě bydlí u jednoho rodiče, ale pravidelně se schází také s tím druhým. Samozřejmé jsou víkendové návštěvy nebo výlety. Důležité je, aby dítě i nadále rozvíjelo vztah i s rodičem, se kterým nežije.

Po rozvodu většinou opouští rodinu otec. Přichází o každodenní kontakt se svým dítětem. Role otce se ale rozvodem nemění, proto by měl usilovat o pravidelné trávení času se svým dítětem. Otec je vedle matky pro dítě nejdůležitější osobou. Matka v některých případech může po rozvodu s dítětem manipulovat a navádět ho proti otci tak, aby ho dítě odmítalo. Může tak dojít k syndromu zavrženého otce (Ballnik, 2012).

5.1 Osamělý rodič s dítětem

Po rozvodu je běžné, že osamělý rodič zůstane nějaký čas sám se svými dětmi bez partnera. Roli osamělého rodiče si člověk většinou nevybírám. Role je to náročná, spojená s většími riziky a subjektivně může být i méně uspokojivá. Vlivem rozvodu se může změnit rodičovské chování. Přetížený a stresovaný rodič může po dítě vyžadovat, aby nemělo žádné problémy, často ale nemá dostatek sil, aby jim dokázal úspěšně předcházet. Osamělý rodič musí zastávat typické mateřské i otcovské chování, což vede k tomu, že ztrácí specifické ženské i mužské rysy. Pozice osamělého rodiče je emočně vyčerpávající, protože ví, že veškerá zodpovědnost a povinnosti za další vývoj dítěte leží jen na něm. Může se cítit frustrovaný, protože nejsou dostatečně uspokojeny jeho osobní potřeby, na které mnohdy čas, energie ani finance. Zvládání zátěží a adaptace na roli osamělého rodiče ovlivňují lidé z oblasti širší rodiny a přátel. Dalším problémem může být ekonomická situace v rodině. Matky mívají někdy nižší výdělek, jsou omezeny ve výběru pracovního místa, nemohou pracovat na směny nebo absolvovat služební cesty. V jejím životě bývá nejdůležitější vztah s dítětem, přesto může být reálně osamělá a sociálně izolovaná.

5.1.1 Vztah dítěte s druhým rodičem

Rodič, který s dítětem nežije v jedné domácnosti, je v úplně jiné pozici. Snaží se udržet pozitivní vztah s dítětem, může tedy být více tolerantní a shovívavý až na úroveň

nerodičovského chování. Jeho kontakt s dítětem bývá omezen, proto se rodič snaží, aby se dítěti setkání líbila. Chodí s dítětem do kina, restaurace, na výlety atd., ale už se neangažuje v běžných výchovných praktikách, jako je třeba plnění povinností. Tento rodič (většinou je to otec) nemůže být se svým dítětem každý den a sdílí s ním pouze sváteční okamžiky. „*Rozpad manželství může aktivizovat rodičovský zájem o děti a snahu udržet si alespoň tento vztah, když už se partnerství nevydařilo. Může jít o projev snahy nenechat dítě rozvedenému partnerovi a prosadit svá rodičovská práva*“ (Vágnerová 2007, s. 166). Otcové si většinou až nyní uvědomí, že po rozvodu ztratili možnost být v každodenním kontaktu se svými dětmi a vychovávat je. Pokud po rozvodu ztratí kontakt s dítětem, může být nejenom opuštěný, ale také zavržený. Pokud k takovému narušení či rozpadu vztahu mezi otcem a rodičem dojde, obvykle je to pod vlivem matky a dalších příbuzných, protože dítě přijímá jejich názory (i přestože manipulátorem může být také otec). Dítě, které je zmanipulované, má k rodiči se kterým nežije záporný postoj.

V mnoha případech vztah rodiče k dítěti, se kterým nežije, vyhasíná. Někteří otcové nejeví o své děti po rozvodu zájem, nestýkají se s nimi a leckdy na ně dokonce ani neplatí. Neohlíží se na skutečnost, že tím dětem podstatně snižují socioekonomickou situaci (Vágnerová, 2007).

5.2 Vztah s nevlastním rodičem

Vztah s nevlastním rodičem obvykle nebývá příliš vřelý, obzvláště pokud tento člověk přišel do rodiny později, když bylo dítě již ve školním věku a krátce po odchodu vlastního rodiče dítěte. V tomto věku má dítě silnou citovou vazbu ke svému vlastnímu rodiči, o kterého přišlo a neznámého člověka považuje za vetřelce. Přijmout nevlastního rodiče je pro dítě obtížné, může na něj i žárlit, protože se s ním najednou musí dělit o matku. Většinou nějaký čas trvá, než ho dítě přijme. Některé děti považují navázání vztahu k nevlastnímu rodiči jako provinění vůči vlastnímu, biologickému otci. Výjimku tvoří děti, které vyrůstají pouze s matkou a nemají žádnou vazbu k vlastnímu otci. Ty touží mít otce jako ostatní děti a přijímají jakéhokoli muže, který se o ně zajímá.

Obecně není většinou možné, aby nevlastní otec navázal s dítětem tak silný citový vztah, jaký má potomek s vlastním rodičem. Nevlastní otec má ve většině případů snahu navázat s dítětem přátelský vztah, získat si u něj důvěru, respekt a uznání, ale ty jej obvykle nepřijímají. Nevlastní otcové nejsou příliš emočně angažovaní, bývají odtazitější a nezasahují tolik do výchovy (Vágnerová, 2007).

5.3 Střídavá péče

Při střídavé péči žije dítě po určitý časový úsek s každým z rodičů zvlášť. Dítě se v pravidelných intervalech střídá u obou rodičů. Střídavou péčí je možné provozovat pouze v případě, že oba rodiče mají blízko své bydliště, aby dítě nemuselo měnit školu a mohlo i nadále pokračovat ve svých zájmových aktivitách. Dítě se může buď stěhovat z domácnosti matky do domácnosti otce a naopak, nebo může žít v jedné domácnosti a v určitém časovém intervalu se u něj střídají rodiče. Každá varianta má své výhody i nevýhody, ale pro dítě je snáze přijatelná druhá možnost. Nemusí se pořád stěhovat a má jen jeden domov. Toto uspořádání je však realizováno pouze ojediněle, protože to znamená existenci tří bytů. Po čase může být úskalím únava rodičů neustálými přesuny, popřípadě neshody ohledně fungování společného bytu (Šance dětem, 2011).

Podle Špaňhelové (2010) je na střídavé péči pozitivní, že dítě vnímá chování, schopnosti a vlastnosti obou rodičů. Dítě vidí, jaký postoj jeho rodiče zaujímají k různým životním situacím nebo k stresu. Na druhou stranu popisuje, že střídavá péče je hlavně pro matku, která se bojí, že se otec nezvládne o dítě tak dobře postarat, velice těžká. Pokud rodiče bydlí daleko od sebe, je pro dítě neustálé přesouvání se od jednoho k druhému hodně unavující.

Novák (2013) připomíná, že se střídavá péče může v některých případech stát nástrojem pomsty. Děje se to tehdy, když jeden z partnerů chce střídavou péčí pouze z toho důvodu, aby tím potrestal svého bývalého partnera. Jestliže tato péče bude v tomto případě soudem umožněna, vzniká zde riziko, že rodič bude dítě navádět proti druhému rodiči. Může dítětem manipulovat, rozmazlovat ho, nevyžadovat po něm žádné povinnosti a školní úkoly. Druhý rodič, ke kterému se dítě pravidelně vrací, to následně bude mít velmi těžké a s dítětem bude vše dohánět. Rovněž lze jen obtížně dosáhnout shody ve výchově, každý rodič může vyžadovat od dítěte něco jiného.

Střídavá výchova může fungovat jen za předpokladu, že jsou rodiče schopni spolu komunikovat a spolupracovat. Je nutné, aby potlačili negativní emoce a zášť, kterou po rozvodu k sobě cítí. Pokud to dokážou, může být střídající výchova dobrým řešením, které dítěti co nejméně ublíží. Mnoho partnerů, kteří se rozvádí, spolu nedokážou v klidu komunikovat, proto není střídavá péče vhodná pro všechny.

PRAKTICKÁ ČÁST

6. Vlastní průzkum

6.1 Metodika průzkumu

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zjistit, jak děti zvládají rozvod rodičů a zda se kvůli němu netrápí, případně co je pro ně největším problémem. Chtěla jsem také zjistit, u koho z rodičů je dítě po rozvodu v péči a jestli se nemuselo stěhovat do jiného města nebo přestoupit na jinou školu. Dále mě zajímalo, jaké mají děti zážitky a společné zájmy s rodiči a v jakém časovém intervalu se vídají s rodičem, který se odstěhoval.

6.2 Způsob sběru dat

Pro zjištění cíle této části bakalářské práce jsem zvolila metodu polo-strukturovaného rozhovoru. Při této metodě rozhovoru jsou určené základní okruhy otázek, ale jejich pořadí je možné v průběhu rozhovoru měnit. Zároveň lze pokládat další doplňující otázky, prostřednictvím kterých si badatel může ověřit, jak informátor svoji odpověď myslí (Miovský, 2006).

Ptala jsem se všech respondentů na stejné otázky a dle potřeby jsem se také doptávala. Měla jsem připravených 11 otázek a zároveň jsem respondenty požádala o nakreslení obrázku své rodiny. Rozhovory jsem si s dovolením rodičů i respondentů nahrávala na diktafon. Audiozáznam jsem zvolila z toho důvodu, abych se mohla při průzkumu plně věnovat respondentům a nemusela je dlouho zdržovat přepisováním dat. Rodiče všech respondentů s rozhovorem souhlasili.

Kresbu rodiny jsem vyhodnocovala pomocí knihy **Vývoj dětské kresby a její diagnostické využití**. „*Kresba rodiny určitým způsobem vypovídá o tom, jak se dítě v daném společenství cítí a jak vnímá postavení a vztahy jeho jednotlivých členů i svou vlastní pozici. Lze ji chápat jako symbolické zpracování rodinné konstelace, které odpovídá aktuální situaci i vývojové úrovni dítěte. Děti dokážou vyjádřit v kresbě své názory na rodinu leckdy lépe, než kdyby je měly verbálně popsat*“ (Vágnerová, 2017, s. 177). Všechny informace jsem následně zpracovala a vyhodnotila.

6.3 Charakteristika zkoumané skupiny

Ve své bakalářské práci mám 10 respondentů ve věkovém rozmezí 6-11 let. Jedná se o 6 dívek a 4 chlapce. Všichni respondenti žijí v rozvedené rodině. U každého

respondenta vždy uvádím jeho věk, u koho po rozvodu žije a jak dlouho jsou jeho rodiče rozvedení.

	POHLAVÍ	POČET SOUROZENCŮ	SVĚŘENÍ DÍTĚTE DO PÉČE PO ROZVODU	ČETNOST STYKU S DRUHÝM RODIČEM PO ROZVODU
respondent č. 1	dívka	1	matka	minimálně 1krát týdně
respondent č. 2	dívka	1	matka	žádný
respondent č. 3	dívka	0	matka	žádný
respondent č. 4	dívka	0	matka	více jak 1krát týdně
respondent č. 5	dívka	0	matka	žádný
respondent č. 6	dívka	1	matka	1krát za měsíc
respondent č. 7	chlapeček	1	matka	žádný
respondent č. 8	chlapeček	1	matka	minimálně 1krát týdně
respondent č. 9	chlapeček	1	matka	více jak 1krát týdně
respondent č. 10	chlapeček	2 (+1 nevlastní)	matka	více jak 1krát týdně

6.4 Hypotézy

Hypotéza č. 1: Všechny děti žijí po rozvodu u matky.

Hypotéza č. 2: Děti se s rodičem, se kterým nežijí, stýkají minimálně jednou týdně.

Hypotéza č. 3: Žádné dítě se nemuselo po rozvodu stěhovat do jiného města a měnit školu.

6.5 Rozhovory s respondenty a vyhodnocení kreseb rodin

6.5.1 Rozhovor číslo 1

První respondentkou je dívka J., které je 7 let. Respondentka žije po rozvodu se svým starším bratrem u matky. Rodiče dívky se rozvedli před rokem a půl. U otce tráví jednou za 14 dní víkend a také jedno odpoledne ve všední den. Její starší bratr studuje na vysoké škole v jiném městě. Rozhovor probíhal u respondentky doma.

Za nejhezčí zážitek s rodiči považuje J. dovolenou na Slovensku před dvěma roky. Její matka tam má příbuzné, u kterých rodina strávila týden prázdnin. „Bylo to super, chodili jsme se všichni i s tetou a strejdou koupat ven do aquaparku a večer jsme vždycky šli do města na zmrzlinu a limonádu.“

Respondentka s matkou mají společnou zálibu v jízdě na koních a výletech. „Jezdíme s mamkou na prohlídky zámků a ona mi vždycky vypráví, jak tam žily princezny. To ale jen když je teplo, jinak chodíme na koně.“ Respondentka se vždy těší na víkend za otcem. Společné záliby s otcem uvedla okamžitě. „S taťkou často chodíme do kina a za babičkou. Taky spolu hrajeme Harryho Pottera na počítači“.

Nejhorší zážitek v životě si J. vybavila okamžitě. Byla s matkou před rokem

v Praze na vánočních trzích a ztratila se. „Zastavila jsem se u těch zvířat tam a najednou byla mamka pryč a já jí nemohla najít. Pořád jsem brečela a neměla jsem mobil, abych mamce zavolala. Nakonec jsem zůstala u stánku, kde mi mamka koupila čokoládu a tam mě pak našla. Od té doby se trochu bojím chodit někam, kde je tolik lidí a můžu mamku ztratit“. Dívka se po rozvodu nemusela stěhovat do jiného města ani měnit školu. Podle svých slov si to neumí představit. V budoucnu se J. nejvíce těší na to, až bude dospělá a nebude muset chodit do školy. Naopak nejvíce se bojí toho, že do jejich bytu přijde zloděj. „Terka mi říkala, že u nich v domě byl zloděj, když nebyli doma. Od té doby se bojím, že přijde i sem“. Pokud by mohla mít respondentka 3 jakékoli přání, chtěla by, aby její otec bydlel zase s nimi a jeli všichni v létě k moři. Také by si přála mít vlastního koně. Nad poslední otázkou respondentka dlouze přemýšlela. „Asi bych si s sebou vzala mamku, protože spolu často jezdíme na výlety, ale taky bych chtěla jet i s taťkou“.

Shrnutí

Respondentka J. žije po rozvodu se svou matkou a starším bratrem, který jezdí domů kvůli studiu pouze na víkendy. Dívka má společné zájmy s oběma rodiči a z rozhovoru bylo patrné, že ráda tráví čas jak s matkou, tak s otcem. Má blízký vztah ke zvířatům, obzvláště ke koním, u kterých tráví s matkou hodně času. U otce je respondentka jednou za 14 dní na celý víkend a někdy se také vidí v týdnu po škole. Rádi s otcem chodí do kina a na návštěvu k babičce. Důležité je, že má nejhezčí zážitky s oběma rodiči.

Jako nejhorší zážitek v životě uvedla respondentka příhodu, kdy se ztratila na vánočních trzích. Je pochopitelné, že měla velký strach, protože Prahu vůbec neznala a neměla ani mobilní telefon, aby mohla matce zavolat. Respondentka také připomněla, že má po této zkušenosti obavy chodit na místa, kde je příliš mnoho lidí a může se tedy lehce ztratit. Věřím, že si z toho odnese ponaučení a tento strach překoná. Dívky nejhorší zážitek nesouvisí s rozvodem ani s ničím, co po něm následovalo.

J. je velmi ráda, že po rozvodu nemusela měnit školu. Podle svých slov se toho velmi bála.

Dívka se v budoucnu nejvíce těší na to, až nebude muset chodit do školy. Nejvíce se bojí zlodějů. Tento strach vznikl z vyprávění její nejlepší kamarádky, která vyprávěla, jak do jejich domu vniknul zloděj.

Respondentka jako jedno z přání uvedla, že by si přála, aby s nimi zase žil otec v jedné domácnosti. Je evidentní, že má otce opravdu ráda, postrádá ho a mají spolu velmi hezký vztah.

Na poslední otázku J. po dlouhém rozmýšlení odpověděla, že by si na dovolenou nejspíš vzala matku, ale opět zmínila i svého otce, kterého nechce upozadit.

Z rozhovoru je zřejmé, že otec dívky chybí a přála by si, aby s nimi zase bydlel v jedné domácnosti. Na druhou stranu se nezná, že by rozvodem nějak zásadně trpěla, se situací je smířená.

Vyhodnocení kresby rodiny

Respondentka začala kreslit svoji rodinu obvyklým způsobem zleva doprava. Na obrázku jsou rodiče a respondentka s bratrem.

Jako první J. namalovala svoji matku. Je zřejmé, že je pro dívku velmi důležitá. Vedle matky nakreslila stejně velkého otce, i přesto, že s nimi nežije ve společné domácnosti. Z kresby jasně vyplývá, že by si respondentka přála, aby byl otec zase součástí rodiny a žil s nimi. S matkou i otcem má určitě velmi hezký vztah, protože oba nakreslila stejně velké a vedle sebe.

Po boku otce nakreslila J. sebe s bratrem. Přestože je bratr starší, vyobrazila ho menšího než sebe. Nakreslila ho také jako posledního, což může znamenat, že je pro dívku méně důležitý nebo k němu nemá jednoznačný vztah. Se svým bratrem dívka netráví moc času a ani ho příliš často nevidí, protože je doma jen jednou za čas. Může to být i proto, že bratr nežije doma.

Respondentka všechny postavy nakreslila blízko vedle sebe, jak se drží za ruce. Vyjadřuje tím emoční blízkost k rodině a jak moc je pro ni důležitá. Přestože s nimi otec nežije, považuje ho dívka za samozřejmou součást své rodiny. Obrázek rodiny je trochu idealizovaný, ale k jejímu věku to patří.

Zdroj – kresba respondenta č.1

6.5.2 Rozhovor číslo 2

Druhou respondentkou je dívka K., které je 11 let. Její rodiče se rozvedli před 3 lety. Dívka má mladší sestru, které je 6 let. Žijí společně s matkou a jejím přítelem v jedné domácnosti. S otcem se téměř nestýká z důvodu jeho pracovního pobytu v zahraničí. Rozhovor probíhal u respondentky doma.

Jako nejhezčí zážitek s rodiči respondentka uvedla lyžování v Rakousku před několika lety. *„Byli jsme na Hochfichtu a to byla nejdelší sjezdovka jakou jsem kdy jela. Měla jsem tam nové lyže, co jsem dostala k Vánocům. Ségra tam s námi ale nebyla, protože byla ještě malá“.*

Jako společnou zálibu s matkou uvedla K. lyžování a koukání na televizi. *„S mamkou dělám hodně věcí, když není v práci. V zimě lyžuju a jinak spolu skoro každý večer koukáme na televizi. Taky někdy jdeme do divadla“.* Společnou zálibu s otcem dívka neuvedla, protože se nestýkají. *„Táta odjel pracovat do Německa a moc se nevidíme. Občas si zavoláme přes skype“.* Respondentky otec žije trvale v zahraničí a do Čech se vrací pouze příležitostně. S dívkou a její sestrou se vidí přibližně 3krát do roka. Respondentce to podle jejích slov nevadí, protože se prý otec nechoval před rozvodem hezky k její matce.

Dívka přítele matky vnímá jako náhradního otce. *„Nevlastní taťka si často s náma se ségrou hraje, nebo mi pomáhá s domácíma úkolama“.*

Za nejhorší zážitek v životě respondentka považuje chvíli, kdy její otec uhodil matku. *„Táta dal mamce facku a ona pak brečela a byla u nás v pokojíku.“.*

K. se kvůli rozvodu nemusela stěhovat do jiného města, ani měnit školu. *„No my máme ve škole dobrou třídu a nechtěla bych jít jinam. S holkama ze třídy chodím i keramiku“.*

Respondentka se v budoucnu nejvíce těší na dovolenou k moři a také na to, až si pořídí psa.

Dívka uvedla, že se v životě nejvíce bojí hadů a hororů. *„Jednou jsme se u kamarádky koukaly na horor a od té doby se jich hrozně bojím“.*

Kdyby mohla mít K. tři přání, chtěla by umět nahlédnout do budoucnosti, mít vlastní pokoj, o který se nebude muset dělit s mladší sestrou a pracovat v budoucnu jako veterinářka.

Na poslední otázku respondentka odpověděla, že na krásnou dovolenou by si s sebou vzala mamku, protože jí má nejradši.

Shrnutí

Respondentka K. žije po rozvodu s matkou, jejím přítelem a mladší sestrou. Dívka má s matkou hezký vztah, mají společné zájmy a tráví spolu volný čas. K. ráda lyžuje a uvedlo to také jako nejhezčí zážitek s rodiči. Po rozvodu se respondentka s otcem, který pracuje v zahraničí, nestýká. Dívka podotkla, že jí to nevadí.

Jako nejhorší zážitek uvedla respondentka situaci, kdy otec uhodil její matku. Určitě to muselo být pro K. velmi těžké a domnívám se, že tato zkušenost negativně změnila dívčin pohled na otce.

Z rozhovoru je patrné, že dívka dobře vychází s přítelem své matky a má ho ráda. Nevlastní otec jí pomáhá s úkoly do školy nebo si s respondentkou a její mladší sestrou hraje.

K. se nemusela po rozvodu stěhovat do jiného města ani měnit školu. Uvedla, že se jí ve škole líbí a má tam kamarádky, se kterými tráví čas také mimo školu.

Respondentka by si přála mít vlastní pokoj, o který se nebude muset dělit s mladší sestrou. Nemyslím se, že by spolu dívky nějak špatně vycházely, toto je časté přání mnoha dětí, mít vlastní pokoj, ve kterém naleznou klid a soukromí.

Je zřejmé, že respondentka má s matkou, jejím přítelem a sestrou hezký vztah. Vlastní otec, se kterým se dívka nestýká, jí nechybí. K. rozvodem rodičů nijak netrpí.

Vyhodnocení kresby rodiny

Respondentka kreslila svoji rodinu obvyklým způsobem zleva doprava. Nejprve nakreslila svoji matku, následně mladší sestru, sebe a nevlastního otce.

Jako první nakreslila K. svoji matku. Je zřejmé, že je pro dívku velmi důležitá. Vedle matky nakreslila K. svoji mladší sestru, což může poukazovat na to, že mají mezi sebou skutečně dobrý vztah a respondentka na sestru pravděpodobně nějakým způsobem nežárlí a může mít i tendenci ji jako starší sourozenec ochraňovat. Všechny postavy na obrázku jsou nakresleny blízko u sebe a s úsměvem. Postavy matky a nevlastního otce jsou stejně velké. Je zřejmé, že dívka má svoji rodinu velmi ráda. Nevlastního otce považuje za samozřejmou součást rodiny.

Svého vlastního otce dívka nenakreslila. Je evidentní, že s ním nemá dobrý vztah a za součást své rodiny ho nepovažuje, což se ukázalo už při rozhovoru.

Respondentka nakreslila kolem členů rodiny symboliku Vánoc, Velikonoc a dovolené. Z kresby vyplývá, že všichni spolu tráví volný čas a v rodině panují hezké vztahy mezi jejími členy. Na obrázku je také nakresleno velké srdce, úsměv a dům, ve kterém rodina žije.

Zdroj – kresba respondenta č.2

6.5.3 Rozhovor číslo 3

Třetí respondentkou je dívka A., které je 9 let. Její rodiče se rozvedli před dvěma a půl lety. Dívka žije sama s matkou, nemá žádné sourozence. S otcem se respondentka nestýká a má k němu velice negativní postoj. Rozhovor probíhal u respondentky doma. Jako nejhezčí zážitek s rodiči si respondentka vybavila oslavu svých 6. narozenin. Rodina tehdy byla v Holandsku v Legolandu. *„Tam to bylo úžasný, nic lepšího sem nezažila. Celý den jsme byli na atrakcích“.*

Respondentka s matkou mají společnou zálibu ve sportu. *„S mamkou pořád něco děláme, chodíme na brusle, plavat, jezdíme na kole nebo venčíme Kvída a tak“.* Společnou zálibu s otcem dívka neuvedla, protože se s ním nestýká. *„S tátou se nebavím a nevídám, protože od nás s mamkou odešel“.* A. nemá sourozence a žije po rozvodu pouze s matkou, se kterou si pořídily psa jménem Kvído.

Jako nejhorší zážitek v životě mi respondentka popsala, když jednou musela být

v noci sama doma, protože její matka měla noční službu v práci a nikdo jí nemohl zrovna hlídat. „*Hrozně jsem se tu sama bála, ale nechala jsem si všude rozsvíceno a mamce jsem mohla zavolat*“.

Po rozvodu se respondentka s matkou přestěhovala do matčina rodného města a změnila školu. „*Já už to tady docela znala, protože jsme sem jezdili za babičkou a dědou, tak to nebylo tak hrozný. Jen ve škole už se všichni znali a já tam byla prvně úplně sama, ale pak už to bylo lepší. A v lavici vedle mě sedí Jonáš a já bych chtěla radši sedět s nějakou kamarádkou, ale všechny už mezi sebou byly domluvený, tak aspoň o přestávce jsem normálně mezi holkama*“.

A. se v budoucnu nejvíce těší na to, až bude mít auto a bude moct jezdit kamkoli bude chtít. „*Až budu dospělá, budu všude jezdit autem a nebudu muset v zimě čekat na bus a mrznout na zastávce*“. Nejvíce se dívka bojí tmy a také toho, že se někdo ukrývá pod postelí, když jde spát.

Kdyby mohla mít respondentka tři přání, zaprvé by chtěla bydlet v domě se zahradou a bazénem, ve kterém by se mohla koupat se svým psem, dále by si přála mít neomezené množství peněz, aby si mohla koupit, co chce a jako poslední přání respondentka řekla, že by chtěla mít v životě jen štěstí a žádnou smůlu.

Nad poslední otázkou respondentka ani na chvíli neváhala a hned odpověděla, že na krásnou dovolenou by si určitě vzala maminku. „*Vzala bych si mamku, protože s ní jsem nejvíc času a taky bych si to s ní nejvíc užila*“.

Shrnutí

Respondentka žije po rozvodu sama s matkou a jejich psem Kvídem. A. má se svojí matkou velmi silný a vřelý vztah. O mamince v rozhovoru často mluvila a bylo patrné, že ji má moc ráda. S otcem se dívka vůbec nestýká, vyjadřovala se o něm úsečně a velice stručně.

Po rozvodu se dívka s matkou přestěhovala do jiného města a změnila školu. Respondentka je ráda, že v místě nového bydliště má i své prarodiče. Začátky v nové škole byly pro respondentku těžké, protože tam nikoho z nových spolužáků neznala. Po krátké době však kamarády ve škole našla a v současné době je tam spokojená. A. trochu trápí, že musí sedět v lavici se svým spolužákem a raději by měla vedle sebe nějakou kamarádku. Chápe ale, že když přišla do třídy jako nová, nemohla si hned vybírat, vedle koho bude sedět.

Dívka se v životě nejvíce bojí toho, že se jí někdo ukrývá pod postelí, když jde spát. Je to poměrně častá dětská obava, která může být způsobena tím, že v minulosti třeba

respondentku někdo takto vylekal nebo to mohla vidět v televizi.

Na poslední otázku dívka odpověděla, že na krásnou dovolenou by si vzala maminku, protože s ní tráví nejvíc času a také by si to s ní nejvíc užila.

Z rozhovoru je zřejmé, že má dívka s matkou opravdu krásný vztah. Nejeví se, že by A. po rozvodu nějakým způsobem trpěla.

Vyhodnocení kresby rodiny

Respondentka jako první nakreslila svoji matku. Dívka s matkou žije, je pro ni velmi důležitá a také oporou. Nakreslila ji doprostřed papíru a jako největší. Vedle matky nakreslila dívka sebe. Respondentka s matkou mají v kresbě stejný výraz v obličeji. Může to být přání respondentky podobat se matce a jako vyjádření blízkosti.

Dívka nakreslila také psa Kvída, se kterým tráví volný čas a je pro ni důležitý.

Velmi překvapivě vyobrazila respondentka na obrázku svého otce. Nakreslila ho z druhé strany vedle matky a zobrazila ho jako výkal. Respondentka tím zcela jednoznačně vyjadřuje, jak je pro ni otec bezvýznamný a že do rodiny nepatří. Je patrné, že má k otci silně negativní vztah a signalizuje to přání oddělit ho od zbytku rodiny. Je velmi zarážející, že měla dívka potřebu nakreslit otce tak hanlivým způsobem. Vnitřní vztahy v rodině však nejlépe znají pouze její členové a proto nemohu postavení otce nějak více hodnotit. Respondentka na obrázek také nakreslila velké slunce, což může symbolizovat dobré vztahy s matkou.

Zdroj – kresba respondenta č.3

6.5.4 Rozhovor číslo 4

Čtvrtou respondentkou je dívka H., které je 6 let. Rodiče dívky se rozvedli před více jak půl rokem. Respondentka nemá žádné sourozence a po rozvodu žije s matkou a jejím přítelem. Dívka se může s vlastním otcem po rozvodu vidět neomezeně, zpravidla je to dvakrát týdně. Rozhovor probíhal u respondentky doma.

Respondentka zažila nejhezčí zážitek s rodiči na horách v Beskydech. *„Jeli jsme tam i s tetou strejdou a sestřenicemi. Chodili jsme bobovat nebo jsme stavěli bunkry ze sněhu a večer jsme si dávali pohár v restauraci“*. Dívka má společnou zálibu s matkou v hraní deskových her. *„S mamkou hrajeme Člověče nezlob se, Dostihy a sázky, karty a skládáme puzzle. Nejradši se s mamkou dívám večer než jdu spát na pohádky“*. Společnou zálibu s otcem má H. ve sportování. *„V zimě chodíme bruslit na rybník nebo na procházky a v létě jezdíme třeba na kole a hrajeme přehazku a taky rádi s tatškou hrajeme petanque“*. S vlastním otcem se dívka vidí dvakrát týdně a jednou za 14 dní je u něj přes víkend. *„Tatka mě v úterý a ve čtvrtek vyzvedává po škole a jde se mnou na flétničku na město“*. Dívka žije ve společné domácnosti s matkou a jejím přítelem, který je na invalidním vozíku. *„S nevlastním tatškou jsme hodně venku na procházkách nebo si doma hrajeme a koukáme na televizi. On hraje florbal, i když je na vozíčku a občas se na něj jdeme s mamkou koukat, když má zápas“*.

Po rozvodu se dívka nemusela stěhovat do jiného města ani měnit školu. Nejhorší zážitek v životě pro respondentku byl, když byla nemocná a nemohla jít na oslavu narozenin své kamarádky do cukrárny.

V budoucnu se H. nejvíc těší na prázdniny, až nebude muset do školy. Nejvíce se respondentka bojí žraloků. *„Jednou jsme koukali s tatškou na pořad o žralocích a od té doby se jich bojím“*.

Kdyby mohla mít respondentka tři jakékoliv přání, zaprvé by chtěla kočku, kterou jí však matka nemůže pořídit, protože má alergii, zadruhé by H. chtěla umět dobře hrát na flétnu a jako poslední přání by chtěla jet v létě k moři.

Na poslední otázku H. odpověděla, že na krásnou dovolenou by si s sebou vzala tatšku. *„S tatškou se vidím míň než s mamkou, tak bych si na dovolenou vzala jeho“*.

Shrnutí

Respondentka žije po rozvodu s matkou a jejím přítelem. Dívka uvedla společné zájmy s oběma rodiči. Z rozhovoru je zřejmé, že má s matkou i otcem velmi hezký vztah a s oběma ráda tráví čas. Dívka po rozvodu nepřišla o častý kontakt s otcem, vidí se dvakrát

týdně, protože ji otec vyzvedává ze školy a doprovází na zájmový kroužek. Jednou za čtrnáct dní je u otce přes celý víkend.

Respondentka má kladný vztah i ke svému nevlastnímu otci, který je na invalidním vozíku. Ráda s ním chodí na procházky, hraje si s ním nebo se chodí koukat na jeho florbalový zápas.

Respondentka na poslední otázku odpověděla, že by si na krásnou dovolenou vzala otce. Dívce otec chybí, přestože se s ním vidí poměrně často.

Na druhé straně se nejeví, že by dívka odchodem otce po rozvodu nějak trpěla.

Vyhodnocení kresby rodiny

Respondentka začala kreslit svoji rodinu uprostřed papíru. Nejprve nakreslila sama sebe, což může být projevem infantilní sebestřednosti. Dívka má zřejmě velkou pozornost obou rodičů a může být středem pozornosti. Také to může být tím, že je jedináček, a proto je středem pozornosti.

Po svém bohu nakreslila svoji matku s velkým úsměvem. Matce chybí končetiny, ale nezná se, že by je dívka nenakreslila záměrně. Chybějící ruce mohou být v kresbě vnímány jako potřeba zbavit nějakého člena rodiny jeho moci a síly. Chybějící nohy a chodidla zase mohou poukazovat na pocity nepřijetí nebo nestabilitu vlastní pozice v daném společenství. V tomto případě se ovšem velmi pravděpodobně jedná o nezralost kreslířských schopností.

Po svém druhém boku se dívka snažila nakreslit nevlastního otce na invalidním vozíku. Je patrné, že s ním má hezký vztah a počítá ho do své rodiny. Všechny postavy jsou stejně vysoké, proto se nezdá, že by dívka někoho výrazně upřednostňovala.

Respondentka na obrázek nenakreslila svého vlastního otce, přestože spolu mají hezký vztah a často se vídají. Je to zřejmě tím, že s nimi nežije v jedné domácnosti. Určitě to neznamena, že by dívka k otci zaujímal negativní vztah.

Nad hlavami postav se respondentka snažila nakreslit hvězdy. Uvedla, že se jednou s maminkou a nevlastním otcem takto koukali na padání hvězd.

Kresba působí veselým dojmem a i z rozhovoru lze konstatovat, že v rodině panují dobré vztahy, přestože se rodiče rozvedli.

Zdroj – kresba respondenta č.4

6.5.5 Rozhovor číslo 5

Pátou respondentkou je dívka A., které je 6 let. Její rodiče se rozvedli před rokem. Respondentka nemá žádné sourozence a po rozvodu žije sama s matkou. Rozhovor probíhal u respondentky doma.

Nejhezčí zážitek s rodiči si dívka nevybavuje. Po dlouhém přemýšlení nakonec A. uvedla, že má nejhezčí zážitky jenom s maminkou. *„S mamkou ráda vařím a chodíme spolu hrát badminton. Nejlepší je, když se večer díváme na televizi nebo si prohlížíme fotky“*. Respondentka se s otcem téměř nevidá, jen si čas od času zavolají. *„Táta mi volá, jen když mám narozeniny, nebo jsou Vánoce a tak“*.

Po rozvodu se respondentka nemusela stěhovat do jiného města ani měnit školu. *„Ve škole se nejvíc kamarádíme s Terezkou a Kájou a taky spolu chodíme do družiny“*. Za nejhorší zážitek v životě považuje respondentka hádky mezi matkou a otcem před rozvodem. *„Pořád na sebe křičeli vždycky večer a já pak z toho nemohla usnout“*.

Respondentka mi na otázku, na co se v budoucnu nejvíc těší, odpověděla, že by už chtěla být dospělá jako maminka. Dívka mi řekla, že nejvíce se v životě bojí stezky

odvahy. „*V létě jsme na táboře museli chodit po jednom a já chtěla jít ještě s někým a nemohla jsem. A pak na mě za keřem vyskočil čert a já se hrozně bála*“.

Kdyby respondentka mohla mít tři jakékoli přání, zaprvé by chtěla, aby nikdo z její rodiny a kamarádů neumřel, zadruhé aby na táboře už nemusela jít stezku odvahy a jako poslední přání uvedla nemít ve škole češtinu, protože jí paní učitelka vždycky dá razítko se symbolem prasátka. „*Kdo to má neúhledný, tak dostane prase a kdo to má hezký, tak motýlka*“.

Na poslední otázku respondentka odpověděla, že na krásnou dovolenou by si vzala určitě maminku.

Shrnutí

Respondentka žije po rozvodu sama s matkou. Na otázku, jaký je její nejhezčí zážitek s rodiči mi nedokázala odpovědět. Uvedla, že nejhezčí zážitky má pouze s matkou, se kterou ráda vaří a chodí hrát badminton. S otcem se dívka téměř nevidá, pouze jí občas zavolá. Za nejhorší zážitek dívka považuje hádky mezi matkou a otcem. Atmosféra v rodině před rozvodem zřejmě nebyla příliš hezká a dívka si to pamatuje.

Jako jedno z přání respondentka uvedla, aby nikdo z jejích blízkých neumřel. Je možné, že v minulosti dívka přišla o někoho blízkého a nyní se bojí, aby jí neumřel někdo, na kom jí záleží. Respondentku trochu trápí, že jí ve škole nejde český jazyk a má problémy s úhledností písma, za což dostává razítko se symbolem prasátka. Věřím, že se časem určitě v českém jazyce a krasopise zlepší, aby dostala razítko motýlka, jak se přeje.

Z rozhovoru vyplývá, že má dívka s matkou velmi silný a hezký vztah a nezdá se, že by rozvodem rodičů nějak trpěla.

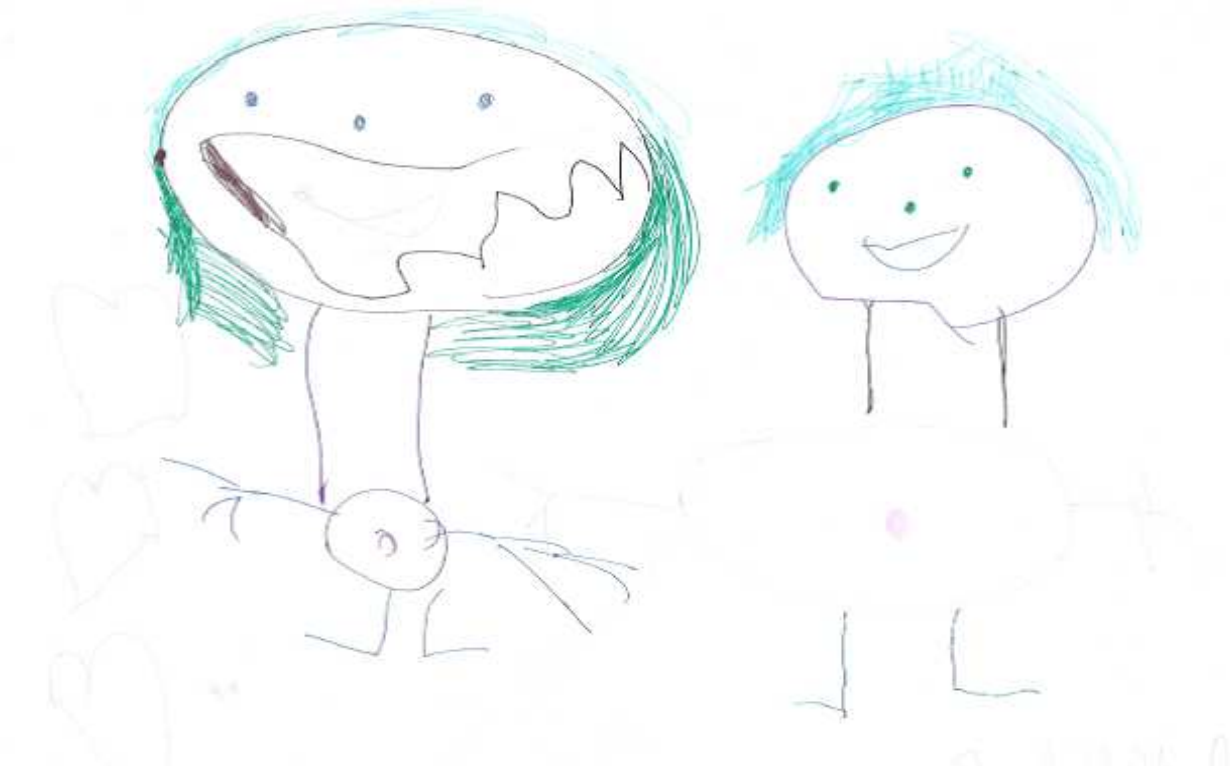
Vyhodnocení kresby rodiny

Respondentka začala kreslit obrázek rodiny obvyklým způsobem zleva doprava. Jako první nakreslila svoji maminku a kolem ní srdíčka. Nakreslila ji velkou téměř přes půl stránky, což vyjadřuje její významnost. Je zřejmé, že matka je pro respondentku důležitá a má k ní silný citový vztah. Matka je určitě dívce oporou a může se na ni ve všem spolehnout.

Vedle matky nakreslila dívka sebe. Na obrázku je trochu podobná matce, což může značit přání dívky být jako maminka.

Svého otce dívka na obrázek nenakreslila. Je to určitě z toho důvodu, že otec s ní nežije v jedné domácnosti ani se s ní nevidá. Za součást rodiny ho zřejmě respondentka

nepovažuje. Kresba je poněkud opožděná, takto kreslí děti ve věku 4-5 let, což možná souvisí i s jejími problémy ve psaní.

Zdroj – kresba respondenta č.5

6.5.6 Rozhovor číslo 6

Šestou respondentkou je dívka L., které je 6 let. Její rodiče se rozvedli před rokem a půl. Po rozvodu zůstala v péči matky a žije s ní v jedné domácnosti společně s jejím přítelem Jirkou a starším bratrem. S otcem se vídá z důvodu jeho pracovního vytížení jednou za měsíc, kdy jede k němu na farmu. Rozhovor probíhal u respondentky doma.

Jako nejhezčí zážitek s rodiči respondentka popsala návštěvu Mořského světa. „*Asi akvário. Byla sem tam s mamkou, tatškou a ještě kamarádkou. A byl tam takovej hnusnej žralok a já se ho hrozně bála a ani sem si ho neprohlídla*“. Respondentce se tam nejvíce líbil Klaun očkatý. „*Je to ta samá rybička, jako byla ve filmu Hledá se Nemo, ta se mi tam líbila nejvíc*“. Společnou zálibu s matkou má dívka v malířství. „*S mamkou kreslíme barvičkami na sklo a pak si to lepíme na okno*“. Respondentky matka se věnuje výtvarné tvorbě a vede k tomu i samotnou dívku. „*Jednou bych chtěla umět malovat tak jako mamka*“. Společnou zálibu s otcem má dívka ve farmaření. „*Tatka má malou farmu a když*

u něj sem, tam jsme spolu většinou u zvířat“.

Dívka se po rozvodu nemusela stěhovat do jiného města, ani měnit školu. Má hezký vztah k příteli své matky. *„Jirka je hodnej, někdy mi pomůže s úkolama, když je mamka v práci a hrajeme spolu na počítači“.*

Jako nejhorší zážitek L. popsala, když musela ležet v nemocnici. *„Byl tam jeden kluk a pořád divně koukal a vůbec se nehýbal“.* Respondentky matka k tomu dodala, že dívka ležela na dětské jednotce intenzivní péče a má odsud ošklivé vzpomínky.

V budoucnu se respondentka nejvíce těší na to, až jí matka koupí nový telefon. Nejvíce se v životě bojí, že někdy bude muset zase ležet v nemocnici.

Kdyby mohla mít L. tři jakékoli přání, chtěla by, aby nikdo z její rodiny nebyl nemocný, jet s otcem na výlet a jako poslední přání uvedla plavit se na dovolenou lodí.

Na poslední otázku respondentka odpověděla, že s sebou na výlet by si vzala otce. *„Vzala bych asi tatku, protože jsem s ním jen na farmě a kvůli těm zvířatům spolu nikam nejedeme“.*

Shrnutí

Po rozvodu žije respondentka s matkou, jejím přítelem a starším bratrem. Respondentka má společné záliby s oběma rodiči. S matkou se respondentka věnuje kresbě a výtvarnému umění, s otcem ráda farmaří. Po rozvodu se s ním stýká pouze jednou měsíčně, protože je pracovně vytížený. Kontakt spolu udržují pomocí telefonu.

Po rozvodu zůstala respondentka společně se starším bratrem u matky. V domácnosti s nimi také žije přítel matky Jirka. Respondentka s ním má pěkný vztah, občas spolu píšou domácí úkoly, nebo hrají hry na počítači.

Za nejhorší zážitek dívka považuje svůj pobyt v nemocnici, proto nejspíš jako jedno z přání uvedla, aby nikdo u rodiny nebyl nemocný. Dále si dívka přála, aby mohla jet s otcem na výlet. Respondentku trápí, že je její otec velmi pracovně vytížený, ale přesto rozumí, že farmaření a hospodaření se zvířaty vyžaduje velké úsilí.

Na poslední otázku respondentka odpověděla, že by si s sebou na krásnou dovolenou vzala otce. Je patrné, že otec dívce schází. Ráda by s ním jela na výlet a byla s ním v jiném prostředí, než je farma. Přesto se však nejeví, že by respondentka rozvodem nějak zvlášť trpěla.

Vyhodnocení kresby rodiny

Dívka začala kreslit obrázek uprostřed papíru. Jako první namalovala matku, po jejím pravém boku sebe s bratrem a jako posledního přítele matky Jirku.

Matka, kterou namalovala jako první a největší, je pro dívku důležitá a určitě je jí oporou. Mají mezi sebou hezký a blízký vztah. Respondentka se nakreslila jako druhá mezi matkou a svým starším bratrem. Z obrázku vyplývá, že mají mezi sebou všichni hezký vztah, členové rodiny se drží za ruce a jsou nakresleni blízko u sebe.

Respondentka nakreslila mezi také přítele matky. Je patrné, že k němu má dívka kladný vztah a do své rodiny ho počítá. Nezdá se, že by na něj jakkoli žárlila a chtěla ho upozadit, protože v kresbě drží přítel matku za ruku.

Dívka nenakreslila mezi členy rodiny svého vlastního otce. Je to nejspíš z toho důvodu, že s nimi nežije v jedné domácnosti a příliš často ho nevidí. Nepovažuje ho za člena rodiny, i když k němu má dobrý vztah.

Zdroj – kresba respondenta č.6

6.5.7 Rozhovor číslo 7

Sedmým respondentem je chlapec M., kterému je 9 let a trpí lehkou mentální retardací. Jeho rodiče se rozvedli před čtyřmi lety. Respondent má mladšího bratra a společně byli po rozvodu svěřeni do péče matky, která se však o chlapce příliš nestará. Otec o chlapce nejeví žádný zájem. Rozhovor probíhal v domě respondentovi babičky, u které tráví oba většinu času. Chlapec na otázky odpovídal krátce a na většinu věcí jsem se ještě doptávala jeho babičky.

Na nejhezčí zážitek s rodiči si respondent nevzpomíná. O respondentu se ve velké míře stará jeho babička. „*S babičkou chodíme nakupovat a na výlety*“. Společnou zálibu s matkou má respondent v koukání na televizi nebo matce pomáhá s vařením. „*S mamkou se někdy díváme na televizi a pomáhám jí s jídlem*“.

S otcem se respondent po rozvodu nestýká a ani před rozpadem rodiny neměli žádné společné zájmy. Babička chlapce uvedla, že otec se nikdy nesmířil se synovou lehkou mentální retardací. Většinu času se ale o něj a jeho bratra stará babička. Bratr respondenta je o tři roky mladší a je zcela zdravý. Jejich babička se velmi snaží, aby měli hezké dětství, jezdí s nimi na výlety, učí je novým věcem a naplno se jim věnuje. Po rozvodu se M. nemusel stěhovat ani měnit školu. Za nejhorší zážitek respondent považuje, když se na něj matka zlobila. „*Mamka křičela, že sem rozbil počítač*“. (Respondent chtěl přenést notebook, zakopnul a počítač upustil). V budoucnu se chlapec nejvíc těší, až pojedje s babičkou na hory a naučí se lyžovat. „*Budu lyžovat, budu lyžovat na horách*“. Nejvíc se chlapec v životě bojí, že na něj někdo bude křičet. „*Nemám rád, když na mě někdo křičí*“.

Kdyby mohl mít respondent tři jakékoli přání, chtěl by se naučit lyžovat, jet na hory a mít doma rybičky. Na poslední otázku respondent odpověděl, že na krásnou dovolenou by si s sebou vzal babičku i bratra.

Shrnutí

Respondent je po rozvodu s mladším bratrem v péči matky. Většinu času však tráví u babičky, která se o chlapce stará a jezdí s nimi na výlety. Z rozhovoru je zřejmé, že M. má svoji babičku hodně rád a je na ni zvyklý. Otec nikdy nejevila o chlapce zájem, protože se nedokázal vyrovnat s jeho lehkou mentální retardací. Matka si našla po rozvodu partnera a babička chlapců dodala, že ho upřednostňuje před svými dvěma syny.

Respondent s babičkou rád chodí nakupovat a jezdí na výlety. Pokud tráví čas s matkou, jsou doma a dívají se spolu na televizi nebo vaří. Nejhorší zážitek v životě si respondent vybavil rychle. Matka na něj křičela, když rozbil počítač a to se mu nelíbilo. Také v životě se respondent nejvíc bojí toho, že na něj někdo bude křičet. V budoucnu se chlapec nejvíc těší, až se naučí lyžovat a pojedje na hory. Když mu o tom vyprávěl, byl velmi šťastný, chodil po domě a neustále opakoval, že bude jezdit na lyžích. Na poslední otázku respondent odpověděl, že by si s sebou vzal na dovolenou svoji babičku, ale i bratra, protože prý vždycky jezdí na výlety takto pohromadě. Nejdůležitější osobou je zde babička, která se mu nejvíc věnuje.

Vyhodnocení kresby rodiny

„*Kresby lidské postavy dětí s mentálním postižením se podobají kreslířským*

výtvarům mladších dětí, tj. odpovídají vývojově nižší úrovni, což lze chápat jako jeden z projevů jejich celkového opoždění“. (Vágnerová 2017, s. 81)

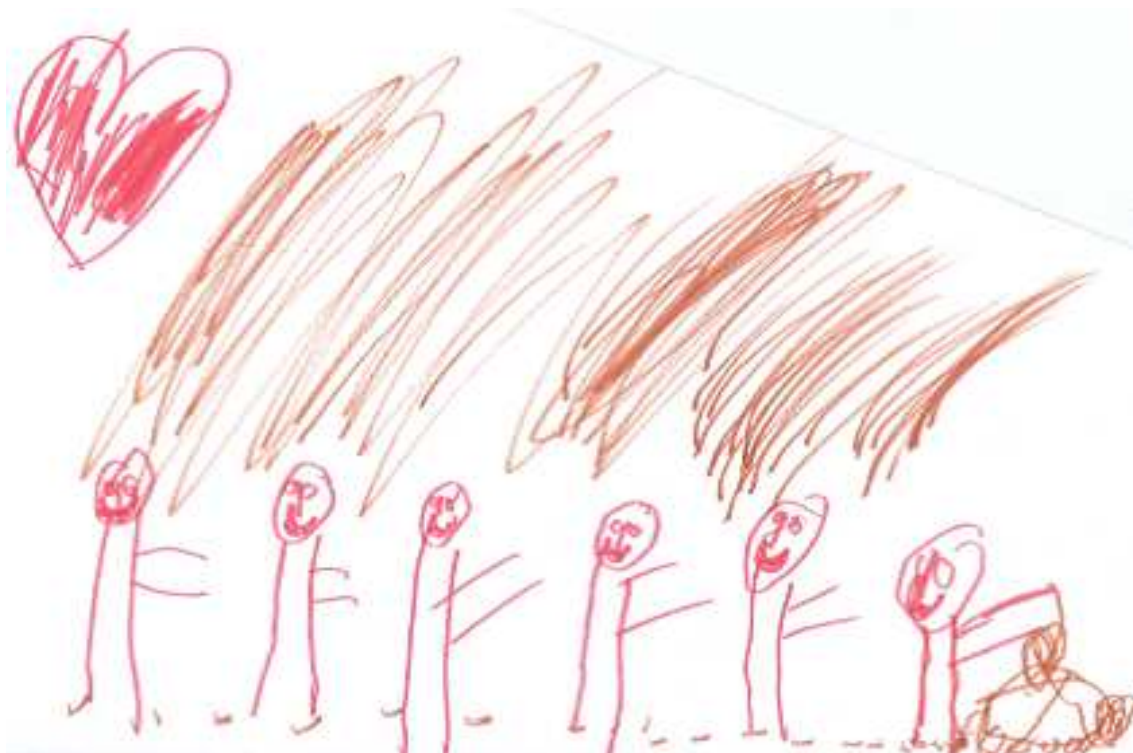
Respondent začal kreslit obrázek své rodiny uprostřed papíru. Jako první nakreslil svoji babičku a po její pravé straně sebe s bratrem. Následně začal kreslit úplně zleva svého nejlepšího kamaráda Marka a nakonec matku s jejím přítelem.

Respondent nakreslil jako první svoji babičku. Je pro něj velmi důležitá a v současné době zastupuje oba rodiče. Respondent k ní má jednoznačně kladný vztah. Vedle babičky nakreslil sebe a mladšího bratra, který drží v ruce oblíbené autíčko. Sourozenci spolu mají hezký vztah, rádi spolu tráví čas a hrají si.

Chlapec na obrázek nakreslil i svého nejlepšího kamaráda Marka. Může se jednat o výraz přání, aby i jeho kamarád byl součástí rodiny. Matku a jejího přítele nakreslil respondent jako poslední. Může to být tím, že s matkou netráví příliš mnoho času, také v kresbě namaloval kamaráda ze školy dřív než svoji matku, protože ho vidí častěji. Matka tady zjevně není významnou vztahovou osobou, s dítětem není příliš často, a proto ji chlapec nakreslil až nakonec.

Svého otce respondent nenakreslil. Je to pravděpodobně z toho důvodu, že se s ním nestýká a nežije s ním v jedné domácnosti. Za součást rodiny ho zřejmě respondent nepovažuje.

Všechny postavy na obrázku jsou nakresleny stejně. Postavy nemají správné proporce, chybí jim detaily a celkově jsou zobrazeny primitivním způsobem, což je samozřejmě proto, že chlapec má mírnou mentální retardaci. Kresba odpovídá úrovni cca 5letého dítěte.

Zdroj – kresba respondenta č.7

6.5.8 Rozhovor číslo 8

Osmým respondentem je chlapec M., kterému je 8 let. Jeho rodiče se rozvedli před 3 lety. Po rozvodu žije respondent s matkou a starším bratrem. S otcem se vídá každý týden ve středu po škole a jednou za 14 dní je u něj přes celý víkend. Rozhovor probíhal u respondenta doma.

Pro respondenta se nejlepším zážitkem s rodiči stal výlet do Vyškova. „*Jeli jsme tam za známýma a šli do zoologický. Tam jim utekl z ohrady pštros a lítal mezi lidma a oni hrozně křičeli, i mamka. Pak ho tam naháněli ty pracovníci, to byla sranda*“. Společnou zálibu s matkou má M. v orientačním běhu. „*Běháme s mamkou orientáky, to nás oba baví*“. Společnou zálibu s otcem má chlapec v horolezectví. „*S tátou lezeme ferraty a chodíme na treky*“. Po rozvodu se respondent nemusel stěhovat do jiného města ani měnit školu.

Pro respondenta byl nejhorší zážitek v životě rozvod rodičů a následné stěhování. „*Nechtěl jsem se stěhovat pryč a brečel sem, že tam taťka zůstane sám*“. V budoucnu se M. nejvíc těší na to, až si udělá řidičák a bude sám jezdit autem. „*Budu jezdit se svým nejlepším kámošem na koupáky nebo se budu jen tak projíždět*“. Nejvíc se chlapec bojí hluboké vody. „*Neumím plavat a jednou, když sem byl menší, tak sem spadnul do*

hlubokýho bazénu u tety na zahradě a topil sem se, než pro mě mamka od stolu přiběhla. Od té doby chodím do vody jen tam, kde dostupnu“. Kdyby si chlapec mohl přát tři jakékoli přání, první by bylo to, aby vyhrál celostátní pohár v orientačním běhu. Zadruhé by chtěl, aby nemusel psát žádné domácí úkoly do školy. „*Vždycky přijdu unavenej a ještě doma musím něco psát, přitom bych chtěl volno nebo jít ven a tak“.* Jako poslední přání uvedl respondent pořídit si štěně chodského psa. „*Má ho kámoš a je suprovej. Taky bych takovýho psa chtěl, ale máma říká, že dokud bydlíme v paneláku, tak že neexistuje“.*

Na závěrečnou otázku respondent odpověděl, že by si s sebou na dovolenou vzal bráchu, protože by to s ním byla sranda.

Shrnutí

Respondent žije po rozvodu s matkou, starším bratrem a jejich kocourem Snupem. Chlapec má společné zájmy s oběma rodiči a z rozhovoru vyplývá, že s oběma rád tráví volný čas. S otcem se po rozvodu vídá jednou týdně po škole a každých čtrnáct dní je u něj přes víkend. Společně jezdí na výlety, nebo když je hezké počasí, lezou po horách.

Za nejhorší zážitek v životě považuje respondent rozvod rodičů a stěhování se. Respondent nechtěl opustit domov, kde vyrůstal a měl své zázemí. Bylo mu také líto otce, který v bytě zůstal sám. Je patrné, že s ním má respondent hezký vztah. Pozitivní je, že se nemusel stěhovat do jiného města, ani měnit školu.

Respondent se v budoucnu těší, až si udělá řidičský průkaz a bude moci jezdit autem. Nejvíce se bojí hlubokých vod, což zapříčinil nepříjemný zážitek z dětství, kdy se topil v bazénu.

Na poslední otázku M. odpověděl, že by si s sebou na dovolenou vzal svého bratra. Je jasné, že mezi sebou mají hezký vztah.

Vyhodnocení kresby rodiny

Respondent začal kreslit obrázek obvyklým způsobem zleva doprava. Nejprve nakreslil svoji matku. Vedle matky nakreslil sebe a svého bratra, jak se drží za ruce. Je zřejmé, že spolu mají hezký vztah a chlapec v kresbě znázornil jejich blízkost. Dále nakreslil otce a kocoura Snupa.

Chlapec jako první nakreslil svoji matku. Určitě je pro něj důležitá a je mu oporou. Otce na obrázek nakreslil i přesto, že s nimi nežije v jedné domácnosti. Respondent by si zřejmě přál, aby otec do rodiny stále patřil.

Všechny postavy na obrázku jsou nakresleny stejně. Mají stejné proporce i stejný výraz v obličeji. Všichni členové rodiny se usmívají. Kresba působí pozitivním dojmem a

zdá se, že všichni členové mají mezi sebou dobré vztahy. Matka je od ostatních na obrázku trochu vzdálená, ale nemyslím si, že by ji respondent chtěl nějak oddálit. Spíše je to tím, že s otcem tráví podstatně méně času a stýská se mu po něm. Mezera také mohla vzniknout pouhou nepozorností respondenta a špatným rozvržením prostoru na vyobrazení všech postav. Určitou roli mohlo hrát i to, že matka je jediná žena, což on rozlišuje, a bratr, on i otec jsou muži.

Zdroj – kresba respondenta č.8

6.5.9 Rozhovor číslo 9

Devátým respondentem je chlapec Š., kterému je 10 let. Po rozvodu žije respondent s matkou, jejím přítelem a mladší sестrou. S otcem se vídá dvakrát týdně na fotbalovém tréninku. Rozhovor probíhal u respondenta doma.

Nejhezčím zážitkem s rodiči se pro respondenta stala dovolená v Chorvatsku, kam jeli ještě s dalšími rodinnými známými a jejich dětmi. „*Stavěli jsme tam hrady z písku a večer jsme všichni chodili na pizzu do města. Nejlepší bylo, když jsme pak jeli na výlet lodí k takovému ostrovu a tam jsme se s tatínkem potápěli*“. Společnou zálibu s matkou má respondent v hledání kešek. „*S mamkou hledáme kešky, ty nás spolu nejvíc baví. Prvně jsme hledali jen tady, ale už jezdíme i jinde*“. Respondent mi následně ukazoval mapu,

kde všude jsou kešky schované a jaké už společně s matkou našel. Společnou zálibu s otce má respondent ve sportování. „*Táta hraje fotbal jako já, občas za mnou přijde na trénink a jezdí mi fandit na zápasy*“.

S otcem se vídá v týdnu na fotbale a jednou za 14 dní je u něj přes víkend. „*Za tátou se těším, ale nemám tam rád Marcelu, pořád se mezi nás cpe a nenechá nás spolu samotný*“. Marcela je nová partnerka respondentova otce, která se po rozvodu k němu nastěhovala. „*Ona je taková protivná, nechápu, proč s ní táta je. Vždycky když chceme o víkendu někam jít, tak ona musí jít taky*“. Chlapec se po rozvodu nemusel stěhovat do jiného města, ani měnit školu. „*Musím ale vstávat o hodinu dřív, už nemůžu chodit pěšky, ale musím na bus*“. Nejhorším zážitkem v životě se pro respondenta stalo úmrtí jeho domácího mazlíčka (čincily). Chlapec se nejvíc těší na to, až poletí letadlem. Ještě nikdy neletěl a je na to zvědavý. Na otázku, čeho se nejvíc bojí, neodpověděl respondent nic.

Kdyby mohl mít tři jakékoli přání, chtěl by mít hodně peněz, letět do Ameriky a jako poslední by si přál, aby se jednou stal profesionálním fotbalistou.

Na poslední otázku respondent odpověděl, že s sebou na výlet by si vzal tatku, protože by s ním chtěl být sám a vidí ho méně než mamku.

Shrnutí

Respondent po rozvodu žije s matkou, jejím přítelem a mladší sestrou. Chlapec uvedl, že má společné zájmy s oběma rodiči. S matkou rád hledá kešky a s otcem mají společnou vášeň pro fotbal. Respondent se s otcem stýká nejméně jednou týdně a každých 14 dní je u něj přes víkend. Chlapec příliš dobře nevychází s novou partnerkou svého otce. Rád by někdy trávil čas jen s otcem, ale nová partnerka chce být při všech aktivitách s nimi. Určitě by bylo dobré, aby měl občas chlapec prostor být s otcem pouze sám.

Po rozvodu nemusel Š. změnit školu, ani se stěhovat do jiného města. Dříve jenom chodil z místa bydliště do školy pěšky a nyní už to má dál, tak musí dříve vstávat a jezdit autobusem.

Kdyby si respondent mohl vzít na dovolenou jednoho člověka, vzal by si otce. Je to z toho důvodu, že by s ním chtěl strávit nějaký čas o samotě a užít si ho.

Vyhodnocení kresby rodiny

Respondent začal kreslit členy rodiny obvyklým způsobem zleva doprava. Nejprve namaloval nevlastního otce, vedle něj matku, sebe a nakonec mladší sestru.

Jako prvního namaloval respondent nevlastního otce. Z kresby vyplývá, že spolu mají hezký vztah a respondent ho do své rodiny určitě počítá. V rodině má nevlastní otec

důležité postavení a zřejmě je pro chlapce významný. Jako druhou nakreslil respondent svoji matku, která je na obrázku menší než nevlastní otec. Vedle matky nakreslil sebe a jako poslední mladší sestru.

Členové rodiny jsou výškově rozdílní, chlapec tím znázornil, že vnímá rodinou hierarchii. Všechny postavy mají stejnou stavbu těla a všichni mají stejný výraz obličeje, žádný ze členů se nemračí. Kolem rodiny Š. nakreslil pláž, moře a lehátka se slunečníkem. Působí to přátelským a pohodovým dojmem. Cela rodina spolu nejspíš ráda tráví čas. Chlapec na obrázek nenakreslil svého vlastního otce. Je to nejspíš tím, že s ním nežije v jedné domácnosti. Respondent může vnímat, že otec už má svoji novou rodinu se současnou partnerkou.

Zdroj – kresba respondenta č.9

6.5.10 Rozhovor číslo 10

Desátým respondentem je chlapec N., kterému je 7 let. Jeho rodiče se rozvedli před rokem. Respondent po rozvodu žije s matkou, starším bratrem a mladší sestrou v jedné domácnosti. Respondent má také jednu nevlastní sestru, která žije s otcem. Chlapec má

s otcem neomezený kontakt a vidí se s ním, kdykoliv se domluví. Rozhovor probíhal u respondenta doma.

Za nejhezčí zážitek s rodiči respondent považuje, když se v létě všichni jezdili koupat na chatu. „*Taťka s námi blbnul ve vodě a mamka připravovala oheň a pak jsme si tam pekli buřty*“. Respondenta a matky společná záliba jsou výlety vlakem a hraní karet. „*S mamkou jezdíme vlakem na výlety nebo spolu hrajeme Černýho Petra*“. S otcem má společnou zálibu v potápění. „*Když jsem u tatky, chodíme se spolu potápět na bazén*“.

Respondent má po rozvodu neomezený styk s otcem. „*Někdy u tatky přespím i v týdnu a jdu pak od něj do školy*“. Respondent se nemusel stěhovat do jiného města a do školy nastoupil až po rozvodu. „*Já se ve škole těším vždycky nejvíc na přestávku, protože hrajeme s klukama pinec nebo pokemony*“. Pro respondenta se nejhorším zážitkem stala jízda na kole. „*Učil jsem se na silničkách na kole a vjel jsem do cesty jednomu klukovi a narazil sem si ruku a mamka na mě pak křičela*“. Nejvíc se respondent těší na prázdniny, až pojedje k moři. „*No těším se, až se budu potápět v moři*“. Nejvíce se respondent bojí kohoutů. „*Jednou u babičky na dvoře mě pokloval kohout, když sem ho chtěl pohladit a od té doby se jich bojím, protože to bolelo*“. Kdyby mohl mít Š. tři jakékoli přání, zaprvé by chtěl bydlet u moře, zadruhé si by si přál, aby měl vlastní počítač a jako poslední uvedl, že by se chtěl umět vrátit do minulosti. Respondent dodal, že když zažije něco hezkého, rád by měl tu možnost vrátit se v čase a prožít to znova.

Na poslední otázku respondent uvedl, že na krásnou dovolenou by si s sebou vzal svého nejlepšího kamaráda Toma.

Shrnutí

Respondent žije po rozvodu se svojí matkou a dvěma sourozenci. Společné zájmy má s oběma rodiči. S matkou chlapec rád jezdí na výlety a hraje karty. S otcem ho baví potápění. Respondent po rozvodu nepřišel o častý kontakt se svým otcem a vídá se s ním, kdykoliv se domluví. Zpravidla to bývá dvakrát týdně a o víkendech. Respondent někdy u otce přespí i ve všední den a jde od něj ráno do školy.

Po rozvodu se nemusel stěhovat do jiného města a do školy nastoupil až později. Ve škole má chlapec spoustu kamarádů, se kterými si rád o přestávkách hraje. Respondent se nejvíc těší na prázdniny, až se bude potápět v moři.

Na poslední otázku chlapec odpověděl, že by si s sebou na dovolenou vzal svého nejlepšího kamaráda. Tato odpověď mě příliš nepřekvapila, protože z rozhovoru je zřejmé, že chlapec není ochuzen o kontakt ani s jedním rodičem, s oběma tráví hodně času a jezdí na výlety, a proto by si s sebou vzal kamaráda, se kterým dovolenou ještě nezažil.

Vyhodnocení kresby rodiny

Respondent začal kreslit obrázek své rodiny zprava doleva. Jako první znázornil svou matku. Vedle matky nakreslil svého staršího bratra a dole mezi nimi sebe s mladší sestrou. Na levou stranu papíru nakreslil otce a nevlastní sestru.

Respondent jako první nakreslil svoji matku, u které žije. Určitě je pro něj velmi důležitá a mají k sobě emočně blízko. Svého staršího bratra vyobrazil respondent většího než matku. Svoji mladší sestru nakreslil nejmenší, je zřejmé, že respondent vnímá rodinou hierarchii. Svého otce začal chlapec kreslit na opačné straně papíru. Znázorňuje tím, že s nimi nežije v jedné domácnosti. O obrázku vyplývá, že chlapec otce pořád považuje za součást rodiny. Vedle otce nakreslil svoji nevlastní sestru, která žije v domácnosti otce a jeho nové partnerky. Respondent k ní má zřejmě kladný vztah a bere ji jako součást své rodiny, ale přece jen je vidět rozdělení dvou skupin: otec s dcerou a matka s dalšími dětmi, jeho vlastními sourozenci.

Zdroj – kresba respondenta č.10

7. Vyhodnocení hypotéz

Hypotéza č. 1-Všechny děti žijí po rozvodu u své matky. První hypotéza se potvrdila, všichni dotazovaní respondenti jsou po rozvodu ve výlučné péči matky. Matky dotazovaných respondentů se obvykle starají a plní svoji rodičovskou funkci, výjimku tvoří rodina respondenta č. 7. Chlapec trpí lehkou mentální retardací a většinu času tráví u své babičky, která ho vychovává, přestože je v péči matky.

Hypotéza č. 2- Děti se s rodičem, se kterým nežijí, stýkají minimálně jednou týdně. Tato druhá hypotéza se nepotvrdila. Pouze polovina všech dotazovaných respondentů se s druhým rodičem stýká alespoň jednou týdně. Vztah k otci po rozvodu se u respondentů liší, záleží především na vzájemném vztahu již před rozvodem a také na přístupu a zájmu otce.

Hypotéza č. 3- Žádné dítě se nemuselo po rozvodu stěhovat do jiného města a měnit školu. Třetí hypotéza se rovněž nepotvrdila. Respondentka č. 3 se po rozvodu musela přestěhovat do jiného města a změnit školu. Pozitivní byla skutečnost, že se stěhovala do matčina rodného města, kde to znala a kde má také prarodiče. Dívka si na nové prostředí rychle zvykla.

7.1 Shrnutí praktické části

Všichni respondenti byli po rozvodu svěřeni do péče matky. Respondent č. 8 však žije se svým bratrem u babičky, která je zároveň vychovává, protože matka o chlapce nejeví příliš zájem. Sedm respondentů má nějakého sourozence a pouze tři respondenti jsou jedináčci. Ve čtyřech rodinách bydlí s respondenty po rozvodu partneři jejich matek. Všichni respondenti mají s nevlastním rodičem hezký vztah a přijímají ho do své rodiny.

Vztah k vlastnímu otci se u jednotlivých respondentů liší, což závisí nejenom na dění před rozvodem, ale také na četnosti kontaktu a zájmu otce. Čtyři respondenti nejsou s otcem po rozvodu vůbec v kontaktu. Respondentka č. 2 se s otcem nevidá z důvodu jeho pracovního pobytu v zahraničí, respondentka č. 3 má k otci silně negativní postoj z důvodu jeho odchodu od rodiny a respondentka č. 5, stejně tak jako respondent č. 7, s otcem neměli hlubší vztah i společné zájmy ani před rozpadem rodiny. Zbývajících šest respondentů se s otcem pravidelně vídá, zpravidla to bývá jednou za 14dní, ale někdy i častěji. Výjimkou je respondentka č. 6, která otce vidí jednou za měsíc z důvodu jeho pracovního vytížení.

Nejhezčí zážitek s rodiči si vybavili téměř všichni respondenti. Většinou se jednalo o nějaký výlet, dovolenou, nebo koupání se na chatě. Dva respondenti žádný nejhezčí

zážitek s rodiči neuvedli. V obou případech se otec respondentům příliš nevěnoval ani před samotným rozvodem. Společnou zálibu s matkou uvedli všichni respondenti. Naopak s otcem společnou zálibu neuvedli 4 respondenti, protože se s ním nestýkají.

Po rozvodu se musela jedna respondentka stěhovat do jiného města a měnit školu. Pro dívku bylo ulehčující to, že nové prostředí znala a již dříve tam jezdila za svými prarodiči. Ve škole si dívka rychle zvykla a v současné době tam má plno kamarádů.

Odpovědi na otázku, jaký byl jejich nejhorší zážitek v životě, se lišily. Tři respondenti uvedli, že jejich nejhorší zážitek v životě souvisí s rozvodem rodičů. U respondentky č. 2 se jednalo u uhození matky otcem, u další respondentky č. 5 o hádky rodičů před rozvodem a pro respondenta č. 8 byl nejhorším zážitkem celý rozvod a následné stěhování. Další odpovědi s rozvodem nesouvisely, respondenti uváděli nejrůznější situace, jako je nemoc, ztracení se, smrt domácího mazlíčka nebo jízdu na kole, při které se respondent zranil a matka na něj poté křičela.

Polovina respondentů se v budoucnu nejvíce těší na prázdniny a dovolenou. Další respondenti uvedli, že se těší na dospělost, řízení auta nebo na nový telefon.

Na otázku, čeho se respondenti v životě nejvíce bojí, byly odpovědi odlišné. Jednalo se například o strach ze tmy, žraloka, hluboké vody, hadů atd. Pouze respondent č. 9 uvedl, že se nebojí ničeho.

Přání respondentů byla individuální. Dvě respondentky uvedly, že by se chtěly vidět častěji se svým otcem. Ostatní respondenti by si přáli např. mít vlastní pokoj, domácího mazlíčka, spoustu peněz, vyhrát závod nebo mít možnost vrátit se do minulosti.

Kdyby mohli respondenti jet na krásnou dovolenou a vzít si s sebou jednoho člověka, tak čtyři respondenti by si vybrali matku. Další tři respondenti uvedli, že by si s sebou vzali otce, protože se s ním nevidí příliš často. Zbývající dva respondenti by vzali babičku a kamaráda.

ZÁVĚR

V bakalářské práci jsem se věnovala problematice rozvodu a jeho dopadu na děti. Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jaký vliv má rozvod na děti mladšího školního věku.

V teoretické části jsem vysvětlila základní pojmy k tomuto tématu. Věnovala jsem se charakteristice dětí mladšího školního věku, rodině, manželství a rozvodu. Nastínila jsem také vybrané situace, které často nastávají po rozvodu.

Pro praktickou část této práce jsem zvolila metodu polo-strukturovaného rozhovoru. Respondenti měli možnost se k jednotlivým otázkám libovolně vyjádřit. Zároveň jsem respondenty požádala o nakreslení obrázku jejich rodiny, ze kterého se dá vyčíst, jak se v ní respondenti cítí a jak vnímají vztahy mezi jednotlivými členy rodiny.

Z výsledků mého zkoumání vyplývá, že žádné dítě po rozvodu rodičů nijak nestrádá. Jaký bude vztah dětí a otce po rozvodu, závisí již na situaci před rozpadem rodiny. Z průzkumu vyplynulo, že čtyři respondenti se s otcem po rozvodu vůbec nestýkají. Důvodem je pracovní vytížení otce, jeho odchod od rodiny nebo jeho nezájem o dítě již v době před samotným rozvodem. Narušení jejich vztahu bylo pravděpodobně důvodem, proč někteří respondenti uvedli, že s otcem nemají žádné společné zájmy. Společné zájmy s matkou mají všichni respondenti. Bezpochyby je to dáno tím, že děti s matkou žijí a tráví s ní více času.

Rozvod je pro děti nepochybně ztrátou a narušením jejich pocitu jistoty a bezpečí. Děti si rozvod nevybraly, nerozhodují o něm a nemohou jej ovlivnit. Rozvod představuje značnou zátěž a stres i pro rodiče, kteří by se i přes negativní emoce měli v zájmu dítěte umět dohodnout, komunikovat a spolupracovat. Pokud to nedokážou, jejich vztah s dítětem se narušuje.

Seznam použité literatury

Prameny:

BALLNIK, Peter. *Otcem i po rozvodu*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0150-2.

ČÁBALOVÁ, D. *Pedagogika*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2011, ISBN: 978-80-247-2993-0

ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-534-3.

GJURIČOVÁ, Šárka a Jiří KUBIČKA. *Rodinná terapie: systemické a narativní přístupy*. Praha: Grada, 2003. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0415-3.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada, 2002. Pro rodiče. ISBN 80-247-0332-7.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči*. Jinočany: H & H, 1992. ISBN 80-85467-53-4.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992. Psychologická literatura. ISBN 80-04-25236-2.

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.

MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0968-3.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901424-7-8.

NOVÁK, Tomáš. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4110-9.

POUPĚTOVÁ, Šárka. *Netrapte se po rozvodu: [právní rozvod a psychorozvod, děti rozvedených rodičů, nový vztah, nová rodina]*. Praha: Grada, 2009. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-2046-3.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: [vývojová psychologie] : přepracované vydání*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 80-7367-124-7.

SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-906-2.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada, 2010. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-3181-0.

ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2004, 247 s. ISBN 80-246-0877-4.

TEYBER, Edward. *Děti a rozvod: [jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů]*. Praha: Návrat domů, c2007. ISBN 978-80-7255-163-7.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývoj dětské kresby a její diagnostické využití*. Praha: Raabe, 2017. Dobrá škola. ISBN 978-80-7496-333-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VYMĚTAL, Jan. *Úzkost a strach u dětí: [jak jim předcházet a jak je překonávat]*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-830-9.

Internetové zdroje:

<http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/rozvadime-se-je-pro-nasstridava-vychova-ditete-idealnim-resenim-22.html>

Slovníky a encyklopedie:

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Ilustroval Karel NEPRAŠ. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.

Seznam příloh

Příloha 1: Otázky k dotazníkovému šetření praktické části

1. Jaký je tvůj nejhezčí zážitek s rodiči?
2. Co tě nejvíce baví s matkou?
3. Co tě nejvíce baví s otcem?
4. U koho z rodičů po rozvodu žiješ?
5. Jak často se vidíš s druhým rodičem?
6. Musel/a jsi se kvůli rozvodu přestěhovat do jiného města nebo měnit školu?
7. Jaký je tvůj nejhorší zážitek v životě?
8. Na co se v budoucnu nejvíc těšíš?
9. Je něco, čeho se v životě bojíš?
10. Kdybys mohl/a mít tři jakékoli přání, co by to bylo?
11. Představ si, že bys mohl/a jet na krásnou dovolenou podle tvého výběru a vzít si sebou jednoho člověka. Kdo by to byl?